

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Martina NOVOTNÁ

DĚJINY FILOZOFIE Z POHLEDU PŘEDŠKOLNÍ
PEDAGOGIKY

Olomouc 2017

Vedoucí práce: doc. Mgr. Štefan CHUDÝ, Ph.D.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá tématem dějin filozofie z pohledu předškolní pedagogiky. Provádí dějinami filozofie z pohledu předškolní pedagogiky, charakterizuje pojem předškolní věk, historii předškolního vzdělávání, pojetí dítěte v různých historických etapách lidstva a významné osobnosti, které se na předškolním vzdělávání podílely.

V závěru diplomová práce uvádí možnosti ověření vědomostí nabytých z této práce formou návrhu didaktických materiálních prostředků, konkrétně pracovních listů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dějiny pedagogiky; filozofie; pedagogika; vzdělávání; výchova

Počet stran práce: 74

ANOTATION

This thesis is about history of philosophy from the perspective of preschool education. Thesis describes history of philosophy from perspective of preschool education, preschool period, history of preschool education, the concept of preschool children in various stages of humanity and significant personalities which is involved in the pre-school education.

At the end this thesis brings possibilities of the verification of acquired knowledge in using of didactic-material expedient by working sheets.

KEYWORDS

History of preschool education; education; philosophy; pedagogy

Number of pages 74

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Dějiny filozofie z pohledu předškolní pedagogiky vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne

Martina Novotná

Poděkování

Děkuji za vedení mé diplomové práce panu doc. Mgr. Štefan Chudému, Ph.D. Současně děkuji EKO Gymnáziu a střední odborné škole multimediálních studií v Poděbradech za cenné rady a spolupráci při tvorbě pracovních listů a mojí rodině za podporu při studiu.

OBSAH

ÚVOD

1	CÍLE PRÁCE	9
2	METODY A POSTUPY ZPRACOVÁNÍ	10
3	PŘEDŠKOLNÍ PEDAGOGIKA	11
3.1	Výklad pojmu předškolní pedagogika.....	11
3.2	Charakteristika dítěte předškolního věku	11
3.2.1	Motorický vývoj dítěte předškolního věku	11
3.2.2	Kognitivní vývoj dítěte předškolního věku.....	12
3.2.3	Socializace u dítěte předškolního věku	13
4	PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V PRAVĚKU	14
4.1	Vymezení pojmu pravěk	14
4.2	Pojetí dítěte v pravěku.....	15
5	PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ VE STAROVĚKU	17
5.1	Vymezení pojmu starověk.....	17
5.2	Důležité historické milníky ve starověku.....	17
5.3	Pojetí dítěte v antickém Řecku.....	18
5.4	Pojetí dítěte ve starověkém Římě.....	19
5.5	Významné osobnosti antické předškolní výchovy	20
6	PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ VE STŘEDOVĚKU	25
6.1	Vymezení pojmu středověk.....	25
6.2	Důležité historické milníky ve středověku.....	25
6.3	Pojetí dítěte ve středověku	26
6.4	Středověké pojetí školství	27
6.5	Významné osobnosti středověké předškolní výchovy	29
7	PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V NOVOVĚKU	30
7.1	Vymezení pojmu novověk	30
7.2	Důležité historické milníky novověku	30
7.3	Pojetí dítěte v novověku.....	31
7.4	Významné osobnosti novověké předškolní výchovy	32

8	PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V 19. STOLETÍ.....	42
8.1	Vymezení období 19. století.....	42
8.2	Důležité historické milníky 19. století	42
8.3	Pojetí dítěte v 19. Století	43
8.4	Významné osobnosti předškolní výchovy 19. století.....	45
9	PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ VE 20. STOLETÍ	49
9.1	Vymezení období 20. století.....	49
9.2	Důležité historické milníky 20. století	50
9.3	Pojetí dítěte ve 20. století	50
9.4	Významné osobnosti předškolní výchovy ve 20. století	52
10	PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V 21. STOLETÍ.....	58
11	PRACOVNÍ LISTY	60
11.1	Přehled zpracovaných pracovních listů.....	61
11.2	Pracovní list č. 1: Předškolní pedagogika, dítě předškolního věku.....	62
11.3	Pracovní list č. 2: Předškolní vzdělávání a výchova v pravěku	63
11.4	Pracovní list č. 3: Předškolní vzdělávání a výchova ve starověku.....	64
11.5	Pracovní list č. 4: Předškolní vzdělávání a výchova ve středověku.....	65
11.6	Pracovní list č. 5: Předškolní vzdělávání a výchova v novověku	66
11.7	Pracovní list č. 6: Předškolní vzdělávání a výchova v 19. století	67
11.8	Pracovní list č. 7 Předškolní vzdělávání a výchova ve 20. století.....	68
11.9	Pracovní list č. 8 Předškolní vzdělávání a výchova v 21. století	69

ZÁVĚR

SEZNAM ZKRATEK

SEZNAM TABULEK

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

ANOTACE

ÚVOD

V diplomové práci jsem se věnovala tématu Dějiny filozofie z pohledu předškolní pedagogiky.

Téma jsem si vybrala, neboť je mi blízké z mého předchozího studia.

Diplomová práce je koncipována jako výukový materiál pro žáky středních pedagogických škol. Jednotlivé kapitoly a jejich jednotné členění umožňuje jednoduchou a rychlou orientaci v textu.

Student studiem této práce získá průřezové znalosti v oblasti dějin filozofie z pohledu předškolní pedagogiky, kterých může využít v rámci své budoucí pedagogické činnosti.

Obsahem diplomové práce je charakteristika předškolního věku dítěte, pojetí dítěte v různých etapách lidstva, historické souvislosti, které toto pojetí ovlivňovaly, důležité historické milníky a významné osobnosti, které se problematikou zabývaly.

Cílem diplomové práce je seznámení s danou problematikou, historií filozofie z pohledu předškolní pedagogiky a vytvoření didaktických materiálních prostředků, konkrétně pracovních listů k ověření vědomostí nabytých v této práci

1 CÍLE PRÁCE

Cílem této diplomové práce je zhodnocení historie filozofie z pohledu předškolní pedagogiky a vytvoření didaktických materiálních prostředků, konkrétně pracovních listů k ověření nabytých vědomostí.

Diplomová práce pojednává o historii filozofie z pohledu předškolního vzdělávání, o pojetí dítěte v jednotlivých etapách dějin lidstva, významných osobnostech, které se na předškolním vzdělávání podílely a charakteristice předškolního období.

Pracovní listy se opírají o vědomosti, které by žáci na středních pedagogických školách měly znát.

2 METODY A POSTUPY ZPRACOVÁNÍ

Historie je věda zabývající se minulostí lidské společnosti v určitém časovém úseku a místě, od jejího vzniku až po současný stav. V této práci se jedná především o vývoj pojetí dítěte v předškolním věku, mapování historických událostí, které toto téma ovlivnily a osobnosti, které se jím v určitém období zabývaly.

Heuristika znamená shromažďování informací, pramenů a zdrojů, které se zabývají určitým tématem. V této práci se jednalo především o myšlenky, které provázely historický pohled na danou problematiku a její následná interpretace.

Další metodou bylo zpracování didaktických materiálních prostředků, konkrétně pracovních listů, při jejichž tvorbě jsem vycházela z poznatků na základě studia historických pramenů a zdrojů zabývajících se danou problematikou.

Diplomová práce je sekundárním dokumentem, obsahuje informace a výtahy přejeté z primárních zdrojů, jimiž je především bibliografie, jako odborná literatura, odborné články, seminární práce a sborníky.

3 PŘEDŠKOLNÍ PEDAGOGIKA

3.1 Výklad pojmu předškolní pedagogika

Předškolní pedagogika je jednou z disciplín pedagogiky, společenské vědní disciplíny zabývající se záměrným působením na vývoj osobnosti člověka.

Slovo pedagogika má původ v antickém Řecku, kde bylo odvozeno od slova paidagos, otroka, který doprovázel dítě do školy.

Původně byla pedagogika součástí filozofie, postupně se však začala osamostatňovat, a vyvíjely se i další její disciplíny.

Předškolní pedagogika se zabývá teorií a praxí vzdělávání a výchovy dětí předškolního věku a zařízeními, ve kterých k těmto procesům dochází.

3.2 Charakteristika dítěte předškolního věku

Za předškolní období dítěte je obecně považováno období mezi třemi a šesti lety dítěte nebo období před nástupem dítěte do školy, v případě odkladu školní docházky. Období je charakteristické svými významnými změnami v psychosociální i biologické oblasti, bývá označováno za nejdůležitější období v životě člověka. Dítě se nejen připravuje na nástup do školy, ale učí se i základnímu sociálnímu cítění, ukotvuje si pravidla soužití, spolupráce a přizpůsobuje své chování standardu, který je v jeho okolí považován za vhodný. Důležitou složkou je uvědomování si sebe sama, jako individuální a originální osobnosti, a zároveň ztotožňování se v sociálních rolích.

3.2.1 Motorický vývoj dítěte předškolního věku

V předškolním věku dochází k významnému vývoji v oblasti motoriky. Pohyby dětí se zdokonalují, stávají se plynulejšími a významně se zvyšuje i kvalita pohybové koordinace. Na základě pozorování dokáže dítě napodobovat pohyby, je hbitější, elegantnější a přesnější.

Toto období je ideální ke zvážení vhodných sportovních aktivit, kterým by se dítě chtělo věnovat. Většinou se jedná o sporty, jako jsou plavání, lyžování, bruslení, nebo jízda na kole. S pohybem jsou spojeny i hry, které v tomto období dítě provozuje. Zlepšení pohybové koordinace se projevuje i na samoobslužných činnostech dítěte, např. oblékání, hygiena, nebo zavazování tkaniček.

V oblasti jemné motoriky je charakteristické objevování nových tvarů a materiálů, jako plastelína, kamínky, látky, nebo knoflíky. Kolem čtvrtého roku života dítěte dochází k vyhranění laterality. V rámci rozvoje jemné motoriky je třeba zmínit i dětskou kresbu, kde dochází k vývoji od čmáranic, které jsou charakteristické pro druhý rok života dítěte, až k napodobování základních tvarů a nakreslení postavy člověka, například hlavonožce.

„*Výtvarné projevy předškoláka jsou povětšinou značně kreativní.*“¹ Je třeba, aby kreativita nebyla potlačována, ale byla podporována rodinou i pedagogickými pracovníky, kteří s dítětem pracují.

3.2.2 Kognitivní vývoj dítěte předškolního věku

Dítě předškolního věku vnímá celek jako soubor jednotlivých částí, ale ještě není schopno rozpoznat vztahy mezi nimi. Snadno ho zaujme nějaký výrazný aspekt, obzvláště když k němu má vztah. Pokud má tedy dítě chuť na sladkosti, zaujmou ho snadněji než zelenina. Vyvíjí se sluchová a zraková diferenciací, která je nezbytná pro pozdější naučení se číst a psát. Vnímání času je spojeno s konkrétní činností, jako docházky do školky, odjezd na víkend k babičce. Nevnímá přesné časové úseky, často přeceňuje čas, který tráví zábavou, nebo naopak nějakou pro něj neatraktivní činností.

V rámci představ je velmi kreativní, jeho představy jsou nápadité, barvitě a bohaté. Je třeba zmínit tzv. dětskou konfabulaci, kterou dítě zaplňuje mezery mezi vnímanými jevy, o kterých si myslí, že jsou pravdivé. Je proto nevhodné děti za tyto konfabulace jako za lež trestat, vhodnější je působit jako průvodce a poradce, který dítěti pomůže pochopit a přijmout reálný svět.

Významným jevem v předškolním období je otázka „proč?“. Dítě se začíná zajímat o dění v okolním světě a o souvislostech, které s ním souvisí. Nezastupitelnou úlohu zde hrají dospělí, kteří zvědavost u dětí uspokojují. Myšlení je vázáno na vnímané nebo představované skutečnosti. Dítě předškolního věku je egocentrické, vnímá samo sebe jako střed svého světa, jen obtížně zaujímá hledisko jiné osoby a přijímá jiný názor.

Rozvíjí se také řečová stránka, rozšiřuje se kapacita slov, dochází k osvojování základních pravidel gramatiky, skloňování, stupňování, nebo časování. Komunikační složka dítěte je nezastupitelná především jako dorozumivací prostředek pro interakci s okolním

¹ MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ (eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 14, ISBN 978-80-7367-627-8.

světem. Důležitou složkou v komunikaci je eliminace a náprava řečových vad, které jsou s pomocí logopeda právě v tomto období nejlépe řešitelné. V oblasti paměti převládá paměť bezděčného charakteru, nebo mechanická.

3.2.3 Socializace u dítěte předškolního věku

V předškolním období, dochází k socializaci dítěte ve třech rovinách:

- Zkvalitnění a vývoj sociální reaktivity, kdy má dítě možnost procvičovat se v sociálních aktivitách.
- Vývoj sociální kontroly, přijímání společensky vhodných norem chování.
- Osvojování si sociálních rolí, které pozoruje kolem sebe.

Může se seznámit s různými rolemi, které lidé v jeho okolí zastávají, modifikovat je, trénovat a uplatnit. V rámci socializace je třeba zmínit nezastupitelnou úlohu sociálních vztahů, které probíhají při interakci s vrstevníky nebo rodinou, kdy si dítě formuje své vlastní „já“, ztotožňuje se i se sociálními rolemi a uvědomuje si podobnosti se svým okolím. Dalším významným jevem v tomto období je uvědomování si pohlavní identity, kdy se u dětí projevuje zájem o rozdílnost pohlaví. Zajímá se o vlastní tělo, rozdíly mezi pohlavími, a také o vztah mezi rodiči.

Formuje si představu o vzoru, který pak aplikuje na své vlastní vztahy s opačným pohlavím. Jedním z nejsilnějších pout, které se v tomto věku utváří, je sourozenecké pouto.

4 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V PRAVĚKU

4.1 Vymezení pojmu pravěk

Nejstarší a zároveň nejdelší období lidstva je označováno období pravěku. Za počátek tohoto období můžeme označit prvotní výskyt tvorby primitivních nástrojů předchůdci člověka, asi 3 miliony let př. n. l., za závěr pak období vzniku písma, 1000 let př. n. l.

Období pravěku dělíme na dobu kamennou, dobu bronzovou a dobu železnou. Dobu kamennou můžeme dále dělit na paleolit, mezolit, neolit a eneolit.

Paleolit je nejstarší a nejdelší období pravěku. Jednou z nejvýznamnějších událostí v tomto období je výskyt prvních lidí, ke kterému došlo v období na přelomu třetihor a čtvrtohor. „*Pro toto období je typické střídání dob ledových a meziledových.*“² Klimatické změny ovlivňovaly vývoj člověka především skladbou jídla, kdy se lidé zabývali především lovem chladnomilných zvířat a sběrem rostlinné potravy. Odtud pochází pojem lovci a sběrači.

V následujícím období, označovaném jako mezolit, silně ovlivněném klimatickými změnami, se z důvodu vyhynutí většiny chladnomilných zvířat objevují první známky rybolovu. Dalším zdrojem potravy byla lesní zvířata a sběr rostlinné stravy.

Za nejvýznamnější období vývoje lidského společenství je považováno období neolitu, kdy proběhla tzv. neolitické revoluce. Objevují se první náznaky zemědělství, lidé tedy již nekočovali za potravou, ale záměrně pěstovali plodiny vhodné k obživě v okolí svého působiště. Jednalo se především o luštěniny a obiloviny. V souvislosti s rozvojem zemědělství se také uzpůsobovaly nástroje denní potřeby. Objevují se také první snahy o domestikaci zvířat, především ovcí, vepřů a koz. Tento způsob obživy vedl k usedlejšímu způsobu života, kdy se lidé usazovali na zemědělsky vhodném místě, stavěli obydlí, shromažďovali majetek a cennosti, které by je při předchozím způsobu kočovného života zbytečně zatěžovaly.

Spolu s pocitem bezpečí, který vyplýval z hojnosti potravy, majetku a stabilního zázemí, dochází k navýšení obyvatelstva. Tato skutečnost vedla k rozšiřování území kmene a zakládání nových vesnic.

² SOUČEK, Jan. *Dějiny pravěku a starověku*. 4. vyd. Praha: SPL - Práce, 2002. Učebnice pro střední školy, s. 21, ISBN 80-86287-55-6.

V období eneolitu se významně rozvíjí zpracování kovů, zlata, stříbra a především mědi. Z těchto surovin se vyráběly nejen nástroje denní potřeby, nádoby, zbraně, ale i šperky.

Na období eneolitu navazuje doba bronzová, kdy mimo znalosti slitiny mědi a cínu, známou jako bronz, ze které lidé vyráběli nástroje a šperky, dochází ke vzniku prvních států a civilizací. Objevují se nové způsoby pohřbívání, známé jako mohylová kultura, dle pohřbívání do mohyl, a později tzv. popelnicová pole, kdy byly ostatky zpopelněny a uloženy do uren, nebo jam v zemi.

V období doby bronzové je také možné nalézt důkazy o prvních válkách, vedených mezi jednotlivými státy, především z vypálených sídlišť. Nejistotu před válkami a boji dokládají časté nálezy ukrytého majetku, především bronzových nádob, šperků, ale i prvních kovových nádob.

Jako doba, kdy lidé objevili metalurgii železa, je označována doba železná. Zpracování železa bylo mnohem méně náročné než zpracování bronzu, neboť naleziště železa byla hojnější a dostupnější. Nástroje ze železa byly odolnější, mohly se z něj zhotovovat i náročnější výrobky, např. kola, vozy, nebo specializované nástroje, kladiva, srpy, kosy, kleště.

4.2 Pojetí dítěte v pravěku

Přestože o výchově v nejranějším období existence lidstva se nedochovaly žádné písemné záznamy, na základě archeologických výzkumů a v propojení se zkoumáním života primitivních kmenů si o pojetí dítěte a výchovy můžeme udělat představu. Společnost byla založena na soužití ve skupinách, kde její členové společně pracovali, aby si zajistili přežití. Dítě bylo chápáno jako „nehotový dospělý“, kterého je potřeba vychovat a vzdělat tak, aby mohl být přínosem pro společnost. K výchově a vzdělávání docházelo především napodobou, děti přejímaly znalosti a dovednosti napodobováním dospělých, nejednalo se tedy o vědomosti, ale spíše o dovednosti, které vedly k praktickému využití. Na výchově se nepodílela žádná instituce a výchova měla jednotný charakter.

K prvním rozdílům v pojetí výchovy došlo společně s rozdělením práce, kdy se muži zabývali lovem, bojem, ochranou skupiny a výrobou zbraní. Údělem ženy v pravěké společnosti byla především starost o domácnost, péče o děti, zajišťování ošacení a výroba nástrojů denní potřeby.

Stěžejní složkou výchovy byla práce. Mladší členové se nápodobou starších členů učili dovednostem, které od nich byly očekávány. Na základě dělby práce probíhala rozdílná výchova dívek a chlapců, tak aby byli připraveni na nadcházející povinnosti, které jim, jako členům společnosti příslušely. V souvislosti s proječováním úcty, jak starším členům společnosti, tak bohům, které společnost vyznávala, lze mluvit o mravní výchově. Ta měla ve společnosti významnou úlohu, kdy starší a vážení členové kmene vyprávěli mladším o hrdinských skutcích členů kmene, starých válečnicích, nebo o božích zásadách. Tím u dětí rozvíjeli smysl pro poslušnost, statečnost, přátelství, oddanost, nebo zodpovědnost. Z důvodů bojů mezi jednotlivými kmeny se děti učili také taktice, vojenství a ochraně svého kmene.

Konečným stadiem předání dovedností a vstupu do dospělého života byly zasvěcovací obřady, tzv. iniciace, „... *při kterých se mladí hoši, (někde i dívky) zúčastňovali určitých zkoušek dospělosti.*“³ Při obřadech zůstávali účastníci po určitou dobu odděleni od zbytku skupiny a podrobovali se zkouškám psychického i fyzického rázu. Mezi nejznámější iniciační zkoušky patřilo například tetování, nebo obřízka. Rituály byly často spojovány s duchovnem a nadpřirozenými či magickými silami.

³ PAVLOVSKÁ, Marie, Zora SYSLOVÁ a Bohumíra ŠMAHELOVÁ. *Dějiny předškolní pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5981-8.

5 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ VE STAROVĚKU

5.1 Vymezení pojmu starověk

Počátek starověku nejde s přesností určit, obecně se však za něj dá považovat souhra několika faktorů. Jedná se o faktor přírodní, kdy lidé úmyslně měnili krajinu kolem sebe za účelem hospodářství a chovu dobytka, faktor společenský, kdy docházelo k diferenciaci společnosti na vrchnost, kterou tvořili náčelníci, duchovní a válečníci a ostatní členy společnosti. Dalším faktorem je vznik písma, jakožto nutnosti ke zdárnému vedení společnosti, především pro hospodářské statistické údaje, později i na zaznamenávání vědomostí a poznatků dané kultury. Posledním, ale nejdůležitějším faktorem byl vznik státu. Dosavadní kmenové společenství zanikalo. Dlouho se však tyto dva principy prolínaly a často krevní sounáležitost hrála roli i ve státní správě. Hlavou státu byl panovník, který zodpovídal za blaho svých občanů, zajišťoval jim bezpečí, obživu, společenskou prestiž a hmotné statky. Vzhledem k velké moci, kterou panovník disponoval, se často jednalo o silně despotické státy, v čele s absolutistickým panovníkem.

První oblastí, kde došlo k nástupu starověku, byla Mezopotámie, již v 4. tisíciletí př. n. l. V Egyptě, Indii a Číně kolem roku 3000 př. n. l. V těchto oblastech začaly vznikat i první školy, především pod vedením duchovenstva nebo v panovnických domech. V Evropě je za počátek starověku považován rok 2000 př. n. l, za počátek Antiky, pak konání prvních Olympijských her, v roce 776 př. n. l. Jako Antiku označujeme historické období lidstva v oblasti Středomoří, především historický vývoj Řecka a Říma, kde významně ovlivnili výchovu a vzdělávání antičtí myslitelé.

5.2 Důležité historické milníky ve starověku

2000 př. n. l. - Mykénská kultura a Minojská Kréta

800 - 500 př. n. l. - Velká řecká kolonizace oblastí Černého moře, Malé Asie a jižní Itálie

776 př. n. l. - Založení Říma

500 - 499 př. n. l. – Řecko - Perské války o nadvládu nad Středomořím

431- 404 př. n. l. - Peloponéské války mezi Spartou a Athénami o nadvládu nad Řeckem

336 - 323 př. n. l. - Tažení Alexandra Makedonského

264 - 146 př. n. l. - Průběh tří punských válek za zrovnoprávnění plebejců a patriciů

73 - 71 př. n. l. - Spartakovo povstání za odvedení otroků z Itálie

44 př. n. l. - Smrt Caesara

395 - Rozpad Římské říše

5.3 Pojetí dítěte v antickém Řecku

Antické Řecko se skládalo z menších městských států, tzv. Polis. Za nejznámější z těchto městských států jsou považovány Athény a Sparta, které se vyznačovaly odlišnými způsoby přístupu k výchově dětí.

Ve Spartě dominoval především vojenský charakter výchovy, výchova a vzdělávání byly záležitostmi celé společnosti. Důraz byl kladen na tělesnou odolnost, ihned při narození bylo dítě prohlédnuto a byly zhodnoceny jeho předpoklady pro kvalitní rozvoj. Pokud dítě nevyhovovalo, bylo utraceno. V případě kladného zhodnocení prohlídky bylo dítě vráceno matce, kde bylo vzděláváno a vychováváno doma svou rodinou až do věku 7 let. Vzdělávání zajišťovala především ženská část rodiny. Ženy ve Spartě měly základní vzdělání, které předávaly svým dětem. Chlapci byli vychováváni k hrdinským skutkům, poslušnosti a zodpovědnosti, dívky byly vedeny k péči o domácnost, muže a děti.

Ve věku 7 let převzal dohled nad výchovou a vzděláváním chlapců stát, který trval až do 30 let. Chlapci byli vedeni k absolutní poslušnosti svého velitele, pod jehož vedení byli přiděleni. Za jakoukoli neposlušnost byli tvrdě trestáni. Cvičili se především k fyzické zdatnosti, jako byl běh, skoky, vrh oštěpem, nebo diskem. Součástí vzdělávání byl také tanec, hudba, čtení a psaní, především Homérských textů. Ve 12 letech se výchova chlapců ještě více zpřísnila. Byli podrobni různým testům zdatnosti, obratnosti a dovedností, žili v tvrdých podmínkách. Často byli podrobni náročným zkouškám, kdy si museli krádežemi sami zajistit stravu. Byli vedeni k nenápadnosti a obratnosti, pokud si jídlo zdárně obstarali, byli pochváleni, pokud byli při krádeži chyceni, čekal je trest. Od 15 let, se chlapci směli účastnit společných hostin s dospělými muži, debatovali o válečných taktikách, hrdinských skutech a státu, čímž si rozšiřovali obzory i vědomosti. Ve 20 letech se muži stali vojíny, kteří veleli vlastnímu družstvu mladých chlapců. I přes to se dál vojensky vzdělávali a cvičili. Po 30. roce se muž stal právoplatným občanem, mohl založit rodinu, ale až do 60 let musel být vojensky aktivní.

Výchova dívek probíhala i po 7 roce života v domě, spolu s ženskou částí rodiny. Důraz byl kladen především na poslušnost, sport, hudbu a péči o domácnost.

Naproti tomu v Athénách byl přístup k výchově a vzdělávání nejmladších humanističtější a mnohostrannější. Usilovalo se o tzv. kalokagathia, tělesně i duševně

vyváženého jedince, ideál krásy a dobra. Tento přístup byl však dostupný jen pro chlapce, výchova dívek se podceňovala. Stejně jako ve Spartě, i v Athénách byly zpočátku, až do 7. roku, děti vychovávány pospolu, v kruhu rodiny, pod dozorem rodičů, chůvy, nebo učených otroků, kde se nápodobou učily základní dovednosti, jako byly hry s míčem, vyřezávání, nebo pravidla slušného chování, a prostřednictvím pověstí a bájí se seznamovaly s ctnostmi a neřestmi života dospělých občanů.

Po 7. roce života dívky i nadále zůstávaly v domě, kde se pod dohledem matky učily domácím pracím, zpěvu, hudbě a tanci. Neučily se žádnému řemeslu, neboť práce v Athénách připadala pouze otrokům, svobodní občané nepracovali.

Výchova chlapců po 7. roce probíhala v elementárních školách, kam je doprovázel otrok, tzv. paidagogos, neboli ten, kdo doprovází dítě. Zde se chlapci z bohatých rodin vzdělávali především v múzice a gymnastice, chlapci chudého obyvatelstva se učili doma řemeslu svého otce. Později se chlapci učili psaní, čtení, zpěv, astronomii, matematiku a hudbu. Ve 20 letech nastoupili do palestry, kde se učili vojenskému výcviku, tzv. efébie, aritmetice, astronomii a geometrii. Pokud chlapci prokázali dostatečné nadání, pokračovali ve studiu, dokud se z nich nestali filozofové, tehdejší vládnoucí skupina. Pokud nadání pro studium neměli, stali se vojáky.

5.4 Pojetí dítěte ve starověkém Římě

Podobně jako v Antickém Řecku, i ve Starověkém Římě byla společnost rozdělena do kast. Nejvyšší a nejváženější skupinou byli patriciové, příslušníci šlechty. Svobodní občané bez politických práv se nazývali plebejci a nejspodnější skupinu společnosti, bez jakýchkoli práv, tvořili otroci, tzv. heiloti.

V nejstarším období byla výchova výhradně v rukou rodiny, přesněji otce rodiny, který rozhodoval o všem co se v rodině dělo, i o životě právě narozeného dítěte. Pokud nabyl dojmu, že dítě by bylo rodině na obtíž, ať již kvůli jeho nedostatečným fyzickým předpokladům, nebo špatné ekonomické situaci rodiny, bylo dítě utraceno. Stejně jako ve Spartě nebyla situace dítěte nijak příznivá, dítě bylo bráno jako nehotový dospělý, bez jakéhokoli přínosu pro společnost. Často s nimi bylo nakládáno drastickým způsobem a pochybovalo se i o tom, zda jsou lidskými bytostmi. Výchova měla především pracovní charakter, cílem výchovy bylo připravit dítě na vojenskou nebo zemědělskou dráhu, pro zajištění blahobytu společnosti. Později, koncem 6. století př. n. l, začaly vznikat tzv. Ludi, což byly první soukromé školy, kde se vyučovalo čtení, psaní a počty.

S Invazí Říma do Řecka dochází k přejímání ideálů a stylů řecké výchovy, integraci řeckých chův, učitelů a písařů do Římské kultury a přejímání Řeckého stylu života. Na Ludi navazovaly školy gramatiků, pod dohledem řeckých učitelů se vyučovala řecká a latinská gramatika, filozofie a matematika. Nejvyšší stupeň vzdělání se absolvoval na školách rétorů, jejichž cílem bylo vychovat schopné řečníky, kteří by se mohli ucházet o politickou kariéru.

S počátkem císařství dochází k zestátnění škol a výchova má za cíl výchovu vzdělaného úředníka, který by byl přínosem pro impérium. Učitelé byli placeni státem a využívali privilegií.

5.5 Významné osobnosti antické předškolní výchovy

Jedním z prvních myslitelů Antiky, který si uvědomil důležitost výchovy nejmladších dětí, byl řecký lékař a filozof **Hippokrates z Kósu**, který žil v letech 460-377 př. n. l. Ve svých myšlenkách, týkajících se výchovy dětí, uváděl nejen důležitost harmonického vývoje dítěte v prvních letech jeho života, ale i význam prenatálního období pro následující život dítěte. Ze své lékařské praxe podporoval myšlenku dohledu lékaře na raný vývoj dítěte, vhodnou skladbu stravování a přirozený pohyb. Ve vzdělávání považoval za důležitou vlastní zkušenost, praktické využití nabytých vědomostí a jejich přirozené získávání.

Další významnou osobností, která ovlivnila vzdělávání dětí, byl **Sokrates**, významný Athénský myslitel, filozof a učitel Platóna, žijící v letech 469 - 399 př. n. l. Při výchově usiloval o neustálé sebezdokonalování, všeobecný rozhled, rozvoj mravnosti a samostatné hledání pravdy. Využíval metodu dialogu, vedl žáky k tomu, aby odpovědi na své otázky hledali prostřednictvím svého vlastního rozumu a na základě otázek dosáhli nového poznání. Tento výchovný a vzdělávací postup je označován jako sokratovská metoda.

Na myšlenky Sokrata navázal jeho žák **Platón**, žijící v letech 427-348 př. n. l. Za důležitý předpoklad fungujícího státu považoval výchovu řádných občanů plnících zodpovědně své povinnosti a naplňujících své funkce, které ve společnosti zastávají. Požadoval veřejnou výchovu a vzdělávání dětí ve státem zřízených školách, a to již od předškolního věku. Své myšlenky vyložil ve spisech *Ústava* a *Zákony*. Ve spisu *Ústava* Platón přejal spartskou ideu výchovy, kdy by měli být vychováváni rodinou jak chlapci, tak dívky, ale odděleně. „*Tedy i ženám jest dáti tato dvě umění i výcvik vojenský a zacházeti*

s nimi tímž způsobem.“⁴ Hlavní důraz při výchově kladl na výchovu rozumovou, tělesnou, estetickou a mravní. Rozdílné pojetí výchovy spočívalo v rozdělení společnosti na 3 skupiny:

- První skupinou byli filozofové, u kterých bylo cílem především rozvíjení moudrosti, k pozdějšímu naplnění předpokladu k vládnutí.
- Druhou skupinou byli strážci a obránci, kteří se měli starat o bezpečnost a obranu státu, u kterých se rozvíjela především statečnost a vojenství.
- Poslední skupinou byli zemědělci a řemeslníci, kteří se starali o výrobu, chov, pěstování a celkový blahobyt filozofů a strážců.

Na základě tohoto rozdělení vytvořil ideál dokonalého státu, kdy filozofové řídí stát, chráněný strážci a podporovaný zemědělci a řemeslníky. Ve své filozofii však požadoval, aby první dvě skupiny obyvatelstva nedisponovali majetkem, ani rodinou, pouze plodily děti s předem schválenými partnery, o kterých by rozhodoval stát. „Zařídíme sňatky co možná nejvíce dokonalé: dokonalé by byly sňatky co nejprospěšnější“⁵. Jejich potomci, by byli vychováni ve specializovaných ústavech pěstouny. Tuto ideu se pokusil převést do praxe na Sicílii, avšak neúspěšně.

Jako první vyzdvihl význam prenatálního období, kdy považoval za nutné nejen dbát na zdraví ženy, ale viděl v něm i význam pro budoucí vývoj dítěte. Těhotným ženám doporučoval celkový pozitivismus, klid, procházky na zdravém vzduchu, a mírný pohyb. Soustředil se také na předškolní výchovu, kladl důraz především na harmonický tělesný vývoj dětí, již batolata by měla mít dostatek zdravého a bezpečného pohybu pod dohledem chůvy, nebo matky. Důraz na pohyb vyzdvihoval i v pozdějším věku, děti od 3 do 7 let byly vychovávány pod záštitou chrámů, kde se věnovali tanci, zpěvu a studiu hudby. Správné návyky, kultivované jednání, respekt a ohledy na ostatní děti získávaly prostřednictvím bájí a pověstí. Jako hlavní metodu výchovy využíval spontánní hru, při které si děti přirozeně nacvičovaly různé životní situace a učily se na ně reagovat. Odmítal v té době časté tělesné tresty, které mohly vést k odmítání výchovy a ke vzdoru. Zároveň však odmítal i přehnanou péči, rozmazlování a ústupky.

⁴ Dostupné z: <http://ld.johannesville.net/platon-06-ustava?page=89>

⁵ OPRAVILOVÁ, E., KROPÁČKOVÁ, J. *Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky*. Praha: UK, 2005. s. 17 ISBN 80-7290-251-2

Kromě předškolní výchovy se Platón zaměřil i na výchovu a vzdělávání ostatních věkových skupin, kterým navrhl systém vzdělávání:

- od narození do 7 let - výchova doma,
- 9 let - výuka gymnastiky a múziky v elementárních školách,
- 10 - 14 let - výuka psaní a čtení,
- 14 - 18 let - výuka matematiky, astronomie, hudby a zpěvu,
- 18 - 20 let - absolvování efébie (vojenského výcviku) v palestrách, po absolvování nadaní žáci pokračovali ve studiu geometrie, astronomii a aritmetice, nenadaní se stali vojáky,
- 30 - 35 let - nejnadanější žáci pokračují ve studiu dialektiky, k pozdějšímu zastávání funkce filozofa, vládnoucí skupiny.

Výchova byla celoživotním procesem jak dívek, tak chlapců. Dalším významným činem, za který se Platón zasloužil, bylo založení Akademie v roce 387 př. n. l.

Neméně významným, nejen z pohledu předškolní pedagogiky, byl **Aristoteles**, žijící v roce 384 -322 př. n. l., Platónův žák, vychovatel slavného dobyvatele Alexandra Makedonského. Stejně jako Platón i on založil vlastní školu, tzv. Lykeion, kde se zabýval debatami o politice, logice, etice a psychologii. „*O tom tedy nikdo nepochybuje, že nejdůležitějším zákonodárcovým úkolem jest uspořádati výchovu mládeže.*“⁶ Svě názory podrobně vyložil v díle Politika, kde se zabýval nejen výchovou, ale i regulací porodnosti a uzavírání manželství. Za základ poznání považuje smyslové vnímání, zkušenost a pozorování, díky čemuž dítě poznává a hledá pravdu. Výchova by měla probíhat přirozeně, vyváženě a v harmonii s přírodou tak, aby došlo k vyváženému vývoji všech stránek osobnosti. Po vzoru Platóna i Aristoteles rozděluje způsob a pojetí výchovy dle skupiny, do které dítě patří. Aristoteles se věnoval také prenatalnímu období, nabádal budoucí matky k dostatečnému, ale bezpečnému pohybu, klidu a vhodnému stravování. Po porodu radil matkám s prvotním rozvojem těla novorozence, kdy šlo především o jednoduché hry na základě vhodného příkladu chování. Až do 7 let věku dítěte, měla výchova probíhat

⁶ ARISTOTELÉS: *Politika*. Rezek, Praha 1998. s. 289

v rodině, která za tuto výchovu přebírá zodpovědnost. Rodina měla pro dítě vytvořit vhodné prostředí k rozvoji rozumu, správným návykům a aktivitě dítěte.

Na rozdíl od Platóna však Aristoteles nepovažoval za nutné vzdělávat mimo chlapců i dívky. Ve svých dalších úvahách se věnoval pouze vzdělávání chlapců, které od 7 – 14 let probíhalo pospolu ve školách, kde se věnovali především elementárnímu vzdělávání a gymnastice. Od 14 do 21 let se chlapci věnovali rozvoji rozumu, vědě, tělesným cvičením a múzice.

Dalším filozofem, který byl inspirován Platónem, byl **Plutarchos** z Chaironeie, žijící v letech 46 - 120 n. l. Jeho významným přínosem pro předškolní pedagogiku bylo především pojednání O výchově dítek, kde upozorňuje na vhodné předpoklady rozvoje dítěte, předně kojení, rozvoj řeči a morálky.

Marcus Tentijs Varro byl římský filozof, který vytvořil soubor vzdělávacích oblastí. Byla to gramatika, dialektika, geometrie, aritmetika, rétorika, múzika a astronomie. Ve středověku byly tyto oblasti známé jako sedmero svobodných umění.

Římský filozof a vychovatel císaře Nera, **Lucius Annaeus Seneca**, viděl jako stěžejní složku výchovy dítěte především příklad učitele, který by dítě neměl jen poučovat, jak by se mělo chovat, ale sám se těmito poučkami řídit a převádět je do reálného života. Jeho heslo týkající se výchovy bylo: Neučit se pro školu, ale pro život.

Nejvýznamnějším myslitelem zabývající se výchovou dítěte ve starověkém Římě byl řečník, právník a učitel **Marcus Fabius Quintilianus**, který žil v letech 38-98 n. l. Věnoval se především rétorice na rétorské škole, byl prvním učitelem placeným státem v Římě.

Své poznatky a ideje uvedl v díle Dvanáct knih o výchově řečníka, kde upozorňoval na důležitost výchovy nejmenších dětí, což mohlo úspěšně ovlivnit jejich schopnost stát se schopným řečníkem. „*Oceňuje význam příkladu, který dávají vychovatelé, vystupuje proti tělesným trestům, přikládá velký význam návykům z útlého dětství a zdůvodňuje nezbytnost včasné výchovy tvrzením, že žádný věk není tak slabý, aby se děti nemohly učit rozeznávat,*

*co je správné a co špatné.*⁷ Výchovu upřednostňoval ve státní škole, místo soukromým vychovatelem, z důvodu lepšího začlenění dítěte do kolektivu ostatních dětí, navázání přátelství a zdravé soutěživosti.

Děti rozděloval do skupin dle nadání a píce a vyžadoval individuální přístup k jejich péči a vzdělávání. Učitel by měl být vysoce vzdělaný a měl by být pro žáka vzorem. Neměl by žáka zbytečně zatěžovat, ale měl by odhadnout jeho síly a vzdělávací činnosti střídát s hrou a odpočinkem.

⁷ ČAPKOVÁ, Dagmar. *Dějiny teorie a praxe výchovy dětí předškolního věku do konce 18. století: Určeno pro posl. fak. pedagog.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. s. 26-27

6 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ VE STŘEDOVĚKU

6.1 Vymezení pojmu středověk

Za počátek období označovaného jako středověk se považuje rozpad Západořímské říše, ke kterému došlo v roce 476, kdy byl sesazen císař Romulus Augustus. Za konec tohoto období je považováno objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem v roce 1492. Nejvýznamnější podstatou tohoto období je silná křesťanská víra obyvatelstva, která významně ovlivnila způsob výchovy a vzdělávání dětí. Ve středověku funguje feudální společnost a skupiny obyvatelstva se dělí na šlechtu, duchovenstvo, měšťanstvo a poddané. Toto rozvrstvení společnosti, mělo stejně jako církev nezanedbatelný vliv na výchovu a vzdělávání.

6.2 Důležité historické milníky ve středověku

395 - Vznik byzantské říše z rozpadlé říše římské

476 - Rozpad Západořímské říše

480 - Vznik francké říše, po vpádu franckého krále Chlodvíka do Galie

622 - Vznik nového náboženství - Islámu

623 - Vznik Sámovy říše, prvního státního útvaru na našem území

863 - Příchod věrozvěstů Cyrila a Metoděje

894 - První Přemyslovci

973 - Založení prvního biskupství v Čechách

1054 – Církevní schizma – z původní jednotné křesťanské církve vzniká církev římskokatolická v Římě s papežem a Východokřesťanská církev, s patriarchou v Konstantinopoli

1085 - Korunovace prvního českého krále Vratislava II.

1096 – 1291 - Křižácké výpravy - šíření křesťanství

1212 - Získání dědičného titulu pro české panovníky, tzv. Zlatá bula sicilská

1337 – 1352 - Stoletá válka mezi Francií a Anglií

1348 - Založení Karlovy univerzity v Praze

1415 - Upálení Mistra Jana Husa

1419 – 1436 - Husitská revoluce

1458 - Korunovace Jiřího z Poděbrad

6.3 Pojetí dítěte ve středověku

Dětství nebylo ve středověku považováno za příliš důležité období v životě člověka, často byly děti chápány jako zmenšeniny dospělého člověka, které jsou odkázány na péči dospělého do té doby, než dostatečně vyrostou, zesílí a budou moci zastat práci. Dítě tak bylo v rodině spíše trpěno. „*Utrácení (zabití) dětí bylo ještě v některých oblastech raného středověku do té míry rozšířeným hříchem, že se na něj pamatovalo jasně vymezeným, byť nepřilíš náročným pokáním.*“⁸

Mezi běžné výchovné prostředky ve středověku patřily tělesné tresty, které vedly k pokoře, kázni a poslušnosti dítěte, vyžadované nejen k otci rodin, ale hlavně k Bohu. Velmi vítané bylo přijímání hotových pravd, kdy žáci nepřemýšleli nad smyslem předávaných vědomostí, ale přijali je bez výhrad, bez ohrožení jejich zpochybnění. V rodině měl rozhodující slovo muž, který byl chápán jako živitel rodiny. „*Muž byl svrchovaným vládcem nad ženou a dětmi.*“⁹ Ostatní členové rodiny, především děti, mu museli být poslušní. Pozice ženy v rodině oproti starověkému pojetí značně upadá, potřeba jejího vzdělávání je potlačena. Na její místo se dostává prvorozený syn, který pro otce představoval možnost pokračování rodu. Citová stránka rodiny se ve středověku nerozvíjela, spíše naopak, v rodině šlo jen o zachování rodu, tradic, náboženství a dědictví. Výchova probíhala do 7 let pod domácím dohledem, rodiče byli nabádáni církví, aby výchovu svých dětí nezanedbávali, ale byli za ni zodpovědní.

Vzhledem k rozdělení obyvatelstva na vrstvy, bylo rozdílné i pojetí výchovy pro tyto skupiny. Zatímco děti z chudších vrstev musely od dětského věku pracovat a jejich výchova byla zaměřena spíše na pracovní dovednosti, u vyšších vrstev obyvatelstva se jednalo o cílenou výchovu. Výchova dětí šlechticů, rytířů i bohatých měšťanů byla svěřována chůvám a vychovatelům tzv. preceptorům, kteří je seznamovali se základy křesťanství, zvyky a s očekáváním jejich chování, dle toho, do jakého společenského stavu patřily. Později děti vyšších vrstev absolvovaly studium na církevních nebo městských školách, kde se vzdělávaly v náboženství a Sedmeru svobodných umění, do kterých patřilo trivium - rétorika, gramatika

⁸ HELUS, Z.: *Dítě v osobnostním pojetí*. Portál, Praha 2009. s. 19

⁹ ŠMELOVÁ, E. *Mateřská škola. Teorie a praxe 1*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0945-8.

a dialektika, a kvadrium - múzika, astronomie, geometrie a aritmetika. Nejvyššího vzdělání bylo možné dosáhnout na univerzitách.

6.4 Středověké pojetí školství

Ve středověku bylo možné navštěvovat několik typů škol, všechny sloužily zejména církevním a náboženským účelům. Jednalo se o školy soukromé, katechumenické, katechetické, klášterní, katedrální, farní, univerzity, městské, dětinské a pokoutní.

- Školy soukromé byly základním pilířem školství, kde žák získal základy čtení, psaní a počítání. Tyto základy mohl žák získat i prostřednictvím domácího vychovatele.
- Školy katechumenické, sloužily především jako příprava ke křtu, žák se seznámil se základy křesťanských požadavků na občana. Tyto školy nebyly určeny pouze dětem, ale všem, kteří se chtěli přidat ke křesťanské církvi. Pro studium na této škole, bylo nutné, aby již žák disponoval základními poznatky čtení, psaní a počtů.
- Katechetické školy, se zaměřovaly na výchovu a vzdělávání kněžích a učitelů křesťanství, kteří pak mohli působit na katechumenických školách. Současně byla na tomto typu škol velmi rozvinuta křesťanská teologie.
- Školy klášterní, se začaly objevovat kolem 6. století. Za jejího zakladatele se obecně považuje zakladatel prvního kláštera na hoře Monte Cassino v roce 529, Benedikt z Nursie. Klášterní škola byla zřízena pod záštitou tohoto kláštera a řídila se stejnými pravidly, jako samotný klášter. Především šlo o heslo „Modli se a pracuj“, kdy náplní žáků byla nejen intelektuální činnost, ale také manuální práce, především v řemeslné výrobě a zemědělství. Zpočátku byla tato škola dostupná jen pro chlapce, kteří se připravovali na budoucí mnišský život, později se ale rozdělila na školu vnitřní, určenou pro chlapce, kteří žili v klášteře, a školu vnější, kam docházeli i ostatní chlapci bohatých rodin, kteří se připravovali na jinou dráhu, než bylo kněžství. Vzdělávání v těchto školách probíhalo prostřednictvím Sedmera svobodných umění, které se skládalo z výuky trivia a kvadria, náboženství a církevních předmětů. Vzdělávacím jazykem byla latina, kterou si žáci osvojovali díky výuce gramatiky. Spočívala v učení se latinských textů, které se žáci museli učit nazpaměť a často jim nerozuměli. Ve školách byla vyžadována přísná kázeň, dril, odříkání a poslušnost. Jakákoli možná neposlušnost byla tvrdě trestána fyzickými tresty a ponižováním.
- Školy katedrální, vznikaly po vzoru klášterních škol. Byly zřizovány biskupem v jeho sídle. Sloužily především jako vzdělávací instituce pro budoucí světské kněží. V čele

této školy stál scholasticus, který dohlížel na učitele, kterým se podle pravidel, kterými se školy řídily, tzv. kánony, říkalo kanovníci.

- Školy farní, byly zřizovány při fare, vzhledem k většímu zastoupení far jich bylo více než katedrálních škol. Základním posláním těchto škol bylo seznamovat děti se základy křesťanské víry. V Českých zemích vznikaly nejstarší farní školy v Olomouci, Brně nebo v Kutné Hoře.
- Univerzity poskytovaly nejvyšší stupeň vzdělání. Začaly vznikat koncem 12. století. Prvními univerzitami, které vznikly, byla univerzita v Bologni v Itálii, španělská Salamanca, Sorbona ve Francii i Karlova univerzita v Praze. Univerzita měla obvykle čtyři fakulty, filozofickou, lékařskou, právnickou a teologickou. Byla samosprávná a nebyla závislá ani na městu ani na církvi. Církev se však snažila tuto nezávislost potlačit, ať již dosazováním vhodných vyučujících, kteří podporovali církev, nebo v oblasti kurikula. Základním stupněm vzdělávání na univerzitě bylo absolvování filozofické fakulty, student získal titul bakaláře. S tímto titulem mohl působit jako domácí preceptor v rodinách šlechticů a bohatých měšťanů. Pokud byly jeho výsledky dobré, mohl dál pokračovat ve studiu na jedné ze zbývajících fakult, kde získal titul mistr. Titul doktora mohl získat dalším studiem, které se zabývalo teologií. Největším přínosem studia na univerzitách bylo, že vědomosti často nebyly jen výsledkem slepého přejímání informací a drilu, ale často šlo o poznatky samostatného myšlení, což vedlo ke zpochybnování tehdejších principů, tvořivému myšlení a novým pedagogickým přístupům.
- Městské školy se začínají objevovat v 12. - 13. století jsou zřizovány a podporovány namísto církví samotnými občany. Jejich záměrem bylo získání patřičného vzdělání dětí bohatých měšťanů, bez závislosti na církvi. Z počátku církev nad těmito školami měla jakýsi dozor, především v oblasti dosazování učitelů, ale později se školy od církevního dohledu oprostily a jejich správu převzali konšelé, členové městské rady. Děly se na nižší 2 až 3 třídní, kde se vyučovalo čtení, psaní, počty, latina a náboženství, a vyšší, obvykle pětitřídní, kde se navíc vyučovalo ještě geometrii, fyzice, dialektice, astronomii a řečnictví. Jelikož se jednalo ve své podstatě o výuku trivia a kvadria, byly tyto školy jakousi přípravou na studium na univerzitě.
- Ve školách dětinských, neboli malých, či nízkých, se vyučovalo čtení, psaní a počty v mateřském jazyce, stejně jako ve školách pokoutních, které byly zpravidla soukromé, kde učitel byl člověk, který ovládal čtení, psaní a počty.

6.5 Významné osobnosti středověké předškolní výchovy

Jednou z prvních osobností středověké výchovy hovořící o výchově i nejmladších dětí byl **Jeronym**, žijící v letech 340 - 420. Ve svých myšlenkách kladl důraz především na správný příklad dospělých, který měly děti napodobovat, a na kladný význam hry, pro rozvoj a vzdělávání dětí. Patrný byl vliv Quintiliána, kdy se zasazoval i o správnou výslovnost a řečová cvičení dětí.

Dalším, kdo vyzdvihoval důležitost výchovy nejmladších, byl **svatý Augustin**, který žil v letech 354 - 430. Ve svých dílech, Konfesích, vzpomínal na své dětství, všiml si vývoje dítěte nejen po tělesné stránce, ale i vývoje rozumové složky a především víry.

Nejvýznamnějším představitelem scholastiky byl **Tomáš Akvinský**, žijící od roku 1223 do 1274. Učitelovu práci přirovnával k práci lékaře, kdy lékař uzdravuje prostřednictvím přírody a učitel díky rozumu. Výchovu vnímal jako sebezdokonalování, na tomto principu zpracoval tzv. Otázky, ve kterých uváděl příklady řešení problémů.

Tomáš Štítný ze Štítného byl další, kdo se zabýval problematikou výchovy a vzdělávání dětí. Žil v období od 1331 do 1401. Důraz ve výchově a vzdělávání dětí kladl především na srozumitelnost, on sám mluvil kromě latiny i češtinou, aby mu rozuměli všichni, nejen vzdělaní lidé. Snažil se o harmonii víry a rozumu. Zdůrazňoval autoritu učitelů a poslušnost žáků, která mohla být zajištěna i fyzickými tresty. Zároveň však varuje před trestáním dětí v afektu.

7 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V NOVOVĚKU

7.1 Vymezení pojmu novověk

Obdobím novověku se obvykle označuje doba počínající objevem Ameriky Kryštofem Kolumbem v roce 1492 a končící v 18. století Velkou francouzskou revolucí. Novověk byl obdobím velkých změn nejen v kultuře a politice, ale především ve způsobu života a celkovém pohledu na život. Po středověkém období dogmat, přejímání hotových pravd a nedůležitosti vlastního názoru a myšlení se člověk vrací zpět k ideálům antiky, objevuje svět vlastním rozumem, podporuje samostatné myšlení a celkově oslavuje člověka, který již není pod útlakem církve. Toto období návratu k člověku se nazývá renesancí. Bůh není zapuzen, pouze se přesouvá na druhé místo, hned za člověka, který se stává středobodem novověké filozofie.

Přínosem samostatného myšlení člověka a objevování světa kolem něj je rozvoj mnoha vědních disciplín, jako fyziky, biologie a matematiky, jejichž šíření příznivě ovlivnil i vynález knihtisku němcem Guttenbergem, v roce 1450. Z pohledu výchovy dochází ke kritice středověkého pojetí výchovy, především tvrdé disciplíny, memorování poznatků a absenci vlastního myšlení. Výchovu kladně ovlivnil i rozvíjející se obchod a doprava, kdy docházelo k novým poznatkům o světě, a pohled na svět, který ve středověku předkládala církev, se hroutil.

7.2 Důležité historické milníky novověku

1450 - Vynález knihtisku Johanesem Guttenbergem

1471 - Smrt „Husitského krále“ Jiřího z Poděbrad, nástup Jagellonců na český trůn

1471 - 1516 - Vláda Vladislava II. Jagellonského

1516 – 1526 - Vláda Ludvíka Jagellonského

1492 - Objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem

1517 - Martin Luther vystoupil proti katolické církvi - počátek reformace církve

1526 - Smrt Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče, nástup Habsburků na český trůn

1526 - 1564 - Vláda Ferdinanda I. Habsburského

od 1529 - Vznik protestantské církve v rámci křesťanského náboženství

1540 - Založení jezuitského řádu Ignácem z Loyoly

1547 - 1584 - Vláda Ivana Hrozného v Rusku

1558 - 1603 - Vláda královny Alžběty I. V Anglii
1564 - 1616 - Život W. Shakespeara, významného anglického dramatika
1583 - Za vlády Rudolfa II. se Praha stává centrálním městem říše
1609 - Vydání Majestátu na náboženskou svobodu Rudolfem II., kterým potvrdil rovnoprávnost nekatolických náboženství
1643 - 1715 - Absolutistická vláda Ludvíka XIV. ve Francii
1689 - 1725 - Vláda Petra I. Velikého - reformace Ruska
1740 - 1780 - Vláda Marie Terezie
1780 - 1790 - Vláda Josefa II. - vydání Tolerančního patentu - svoboda náboženství
1789 - Zvolení 1. prezidenta G. Washingtona a vyhlášení Ústavy ve Spojených státech Amerických
1789 - 1799 - Francouzská revoluce
1789 - Deklarace práv člověka a občana

7.3 Pojetí dítěte v novověku

Oproti středověkému pojetí dětství, které bylo vnímáno jako bezvýznamné, nenaplněné období života, které je nutno absolvovat před tím, než bude dítě připraveno být přínosem společnosti, je v novověku považováno dětství jako důležitá etapa lidského vývoje, která ho může významně ovlivnit do budoucna. Dle této filozofie by měla být výchova i vzdělávání speciálně upravena tak, aby vyhovovala jeho zájmům, aktivně ho motivovala k dalšímu rozvoji a poznávání a měla praktické využití. S ohledem na dítě byly v novověku při trestání dítěte používány mírnější metody a upřednostňuje se laskavý přístup před autoritářstvím. V souvislosti s celkovým zájmem o člověka, který je v novověku typický, se u dětí rozvíjela po vzoru Antických ideálů i tělesná výchova. Rodiče v novověku jsou vedeni k účelné výchově dítěte a zájmu o jeho osobu, čímž se pozice dítěte mění z trpěného člena domácnosti, jak tomu bylo v minulosti, na objekt jejich rodičovských, výchovných a vzdělávacích snah. Zanedbáváno nadále není ani prenatální období vývoje člověka, které se stejně jako dětství považuje za specifickou pro další vývoj jedince. Základním prvkem společnosti se stává rodina, kde dítě získává prvotní poznatky o světě, je o něj pečováno, je chráněno a vychováváno.

S příchodem osvícenství, v 18. století, je výchova považována za neomezený prostředek k dosažení společenských cílů, především k reformaci společenských institucí. Ve spojitosti s tím bylo apelováno na možnost všeobecného práva na vzdělání, kdy by měli být vzdělávání

všichni bez rozdílu pohlaví, společenského postavení a ideálně v mateřském jazyce. Pojetí dítěte je vnímáno jako tzv. Tabula rasa - nepopsaná deska, která se teprve výchovou formuje. Cílem výchovy je vytvoření všeobecně připraveného občana, který bude disponovat nejen vědomostmi, ale i dovednostmi, které mu jako členovi společnosti náležejí.

7.4 Významné osobnosti novověké předškolní výchovy

Jednou z nevýznamnějších osobností, novověkého pojetí výchovy byl pedagog a filozof **Francois Rabelais**, žijící v letech 1483 – 1553 ve Francii. Jeho snahy se zaměřovaly především na reformaci výchovy a kritiku scholastiky.

Nejnámější dílo, které posloužilo jako návrh na reformaci výchovy, byl satirický román *Gargantua a Pantagruel*, který popisuje život tří generací obrů. Gargantua byl královský syn, který byl vychováván scholastickým způsobem, kterým si sice osvojil velké množství vědomostí, odříkával zpaměti dlouhé a složité texty, ale často jim ani sám nerozuměl. „*Tu jeho otec viděl, že třebas jistě velmi dobře studuje, na to vynakládá všechen svůj čas, ale že z toho přece nemá žádného prospěchu.*“¹⁰ Na základě těchto svých zkušeností, se později rozhoduje vychovávat svého syna Pantagruela humanistickým způsobem, kdy studoval přírodní vědy, nememoroval texty z knih, byl vzdělán v hudbě a zpěvu. Rabelais vyzdvihuje ve výchově nejen rozumovou složku, ale zároveň i tělesnou, kdy hlavní náplní má být gymnastika a tělesná práce. Důraz kladl také na studium jazyků, především řečtiny a latiny. Na základě vlastního poznání má dítě poznávat přírodu, seznamovat se s různými zaměstnáními, pozorovat svět kolem sebe a ověřovat si poznatky, které nabyl z knih v praxi.

Dalším představitelem francouzské pedagogiky, žijící v letech 1533 až 1592, byl **Michele de Montaigne**. Ve svých myšlenkách kritizoval nejen scholastiku, jako způsob výchovy a vzdělávání, ale i nekritické přejímání a napodobování antických idejí, které byly pro novověk typické. Podstatu výchovy shledával ne v množství vědomostí, které žák získá, ale v přeměně žáka na lepší osobnost, díky vzdělání a výchově. Odmítal memorování

¹⁰ HAŠKOVEC, P. R. *Stati výchovné z jeho díla*. Praha: Dědictví Komenského, 1907. s. 123

poznatků, snažil se o tvoření samostatných úsudků, na základě vlastního poznání. „*Otázka by měla znít, kdo je lépe vzdělán, a nikoli, kdo je víc vzdělán.*“¹¹

Montaigne usiloval o vzdělávání celého člověka, kdy mají být všechny složky osobnosti rozvíjeny rovnoměrně. Za základní pilíř výchovy považoval rodinnou výchovu, která je dle něj nejlepším předpokladem pro další vzdělávání a rozvoj dítěte. Roli ženy však podceňoval, dokonce nepovažoval za důležité, aby byly ženy vzdělávány a aby jim byla svěřována výchova dítěte. I přesto, že se intenzivně věnoval polemice předškolního vzdělávání, děti neměl rád, a kontakt s nimi nevyhledával. V dílech *O pedantismu* a *O výchově dětí* vyzdvihoval individuální výchovu dětí ideálně vychovatelem, odmítal vzdělávání ve škole, kde individuální přístup k dětem nebyl možný.

Dalším renesančním myslitelem, zabývajícím se výchovou dětí, byl Holanďan **Desiderius Erasmus Rotterdamský**, který žil v letech 1465 až 1536. Působil na univerzitě v Cambridgi, kde tvrdě kritizoval scholastické pojetí výchovy, církevní autoritářství a upřednostňoval antické pojetí výchovy. Výchovu a vzdělání celkově považoval za prostředek na změnu světa, má být dostupné pro všechny, motivující a zajímavé. „*Výchova musí začínat co nejdříve a že se mají vychovávat i rodiče.*“¹²

Prosazoval názor, že s výchovou se má začínat co nejdříve, aby bylo možné dítě včas kladně ovlivnit a postupně je učit zbožnosti, slušnému chování a kázni. O výchovu dětí se však zajímal pouze z pohledu vyšších vrstev společnosti, u nižších vrstev prosazoval pouze osvojení si řemesla a náboženství. Ve svých dílech, které se vztahovaly k výchově, upozorňuje na jazykové vzdělání, respekt k zájmům dítěte a hru, jako metodu výchovy, která je pro děti nejpřirozenější. Jeho nejznámějšími díly jsou spisy *O způsobu studia*, *O uhlazenosti dětských mravů* a *O včasné a svobodné výchově dětí*.

Španělským filozofem a pedagogem, žijícím v letech 1492 – 1540, kterého významně ovlivnily myšlenky Erasma Rotterdamského, byl **Lodovico Vives**. Stejně jako on se Lodovico zabýval kritikou středověkého pojetí výchovy a absolutismu církve. Za základ poznání,

¹¹ MONTAIGNE, M. *Eseje*. Praha: ERM, 1995. s. 213

¹² ČAPKOVÁ, Dagmar. *Dějiny teorie a praxe výchovy dětí předškolního věku do konce 18. století: Určeno pro posl. fak. pedagog.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, s. 40

ke kterému děti dospívají, považoval osobní zkušenost a praxi, což rozpracoval ve spisech *O vzdělávání křesťanské ženy* a *O zásadách dětského učení*. Za důležité považuje i hygienické návyky, mateřský jazyk a hru, jako stěžejní prvek výchovy.

Při výchově dívek upřednostňuje styl praktické výchovy, neboť žena by měla být dobrou kuchařkou a hospodyní, aby se mohla postarat o rodinu. Výchova by podle něj měla začínat co nejdříve, neboť dítě se již v raném věku učí nápodobou, rodiče by mu měli být vhodným příkladem.

Dalším myslitelem, kterého významně ovlivnily myšlenky jeho přítele Erasma Rotterdamského, byl Angličan **Thomas More**, 1478-1535. Pro děti požadoval přirozenou výchovu, která by byla založena na hře, demokracii, volnosti a pracovních činnostech. Ve svém spise *Utopie* hovoří o nutnosti výchovy a o nutnosti začít s ní co nejdříve, požaduje pozitivní přístup k výchově, motivaci, ale i odpovídající tresty. Je toho názoru, že vychovávány by měly být chlapci i dívky, protože výchova je prostředkem ke změně současné společnosti a k její obrodě.

V Itálii byl jedním z největších myslitelů novověkého pojetí výchovy **Vittorino da Feltre**, žijící v letech 1378 – 1446, za své zásluhy v oblasti vzdělávání často nazývaný jako Otec veškerého lidstva. Za jeho největší úspěch je považováno převedení myšlenky školy v přírodě do praxe, kdy vybudoval Dům radosti, uprostřed přírody, kde se věnoval harmonickému rozvoji svých svěřenců po všech stránkách jejich osobnosti. Základ jeho výchovy tvořily jazyky, náboženství, přírodní vědy, matematika, historie a filozofie. Z výchovy požadoval úplné odstranění tělesných trestů a místo nich navrhoval samosprávu žáků jako odpovídající motivaci.

Dalším představitelem italské výchovy byl augustiniánský mnich **Mapheus Veggius**, který žil v letech 1407 – 1458. Ve svých dílech vycházel z pojetí sv. Augustina, ale nechával se také inspirovat antickými mysliteli, jako byl Quintilianus. Jeho nejznámější dílo je soubor 6 knih *O výchově dětí a jejich dobrých mravech*, které je zároveň nejobsáhlejší dílo italské renesanční pedagogiky. V knihách doporučuje výchovu dítěte již v prenatálním období, kdy by se matky měly vyhýbat nevhodným vlivům, které by mohly ovlivnit vývoj dítěte, později klade důraz na kojení dětí, otužování a správný příklad rodičů.

Anglický filozof **Francis Bacon**, žijící v období 1561 – 1626, kritizoval scholastické pojetí výchovy. Scholastickou výchovu považoval za nevhodnou a neplodnou, kdy memorování poznatků děti nevede k žádným poznatkům a objevům. Preferoval samostatné zkoumání pomocí deduktivní a induktivní metody, postup od lehčího k obtížnému a od známého k neznámému. Respektoval individualitu žáka, na kterou je třeba při výchově brát ohledy a celkový význam vzdělání a výchovy pro budoucí život. Tímto se zabývá se své eseji O studiu.

Nepochybně nejvýznamnějším představitelem české výchovy a vzdělávání, byl **Jan Ámos Komenský**. Narodil se 28. 3. 1592 na Moravě, po smrti rodičů bydlel s tetou ve Strážnici, v roce 1608 začal studovat v Přerově. V letech 1611 až 1613 pobýval na akademii v Německu, poté studoval v teologickou fakultu v Heidelbergu. V roce 1614 byl povolán zpět do Přerova, kde se stal kazatelem, později roku 1618 byl vysvěcen na kněze a odešel i s manželkou do Fulneku. Z náboženských důvodů byl nucen v roce 1621 Fulnek opustit, a skrývat se. V těchto letech Komenský napsal jeden ze svých známých spisů, Labyrint světa a ráj srdce. V roce 1627 je nucen opět opustit vlast z důvodu vydání Obnoveného zřízení zemského, odchází do Lešna v Polsku. Zde dokončuje Velkou didaktiku, působí jako učitel na gymnáziu, a později i jako ředitel tohoto zařízení. Právě v těchto letech vzniká nejdůležitější dílo pojednávající o výchově předškolních dětí, Informatorium školy mateřské.

V letech 1641 až 1648 Komenský pobývá v Anglii, kam se vydal za úmyslem vyložit své myšlenky v parlamentu, a později ve Švédsku, kde sepisuje jazykově zaměřený spis Nejnovější metoda jazyků. V roce 1648 má v plánu vrátit se do Lešna, jako biskup Jednoty, ale jeho plán je překažen koncem Třicetileté války a uzavřením Vestfálského míru. V reakci na jeho znemožněný návrat Komenský sepsal Kšaft umírající matky jednoty bratrské. V letech 1652 až 1654, působí v Uhrách, kde sepisuje jazykovou učebnici Svět v obrazech, neboli Orbis Pictus. Neúspěšně se snaží reformovat školu na panství sedmihradského knížete. Po tomto neúspěchu, se vrací zpět do Lešna, kde sepisuje dílo Obecná porada o nápravě věcí lidských. To se skládá ze 7 dílů, Panergesie, Panaugie, Pansofie, Pampédie, Panglottie, Panorthosie a Pannuthesie, které usilují o nápravu člověka i světa. Po požáru, který zničil nejen veškerý jeho majetek, ale i jeho nevyznamnější dílo, Česko-latinský slovník, odchází do Amsterdamu, kde tráví poslední dny svého života. Zde 15. 11. 1670 umírá.

Mezi největší Komenského přínosy patří jeho výchovný systém, který zakládá na myšlence, že člověka je třeba díky výchově a vzdělání napravit. Tento proces nápravy má tři stupně: poznání světa a sama sebe, který je založen na vzdělání, ovládnutí sama sebe, což je založeno na mravnosti, a povznesení se k Bohu, což představuje náboženství. Po zvládnutí těchto tří stupňů, dojde člověk ke spasení.

Spolu s výchovným systémem navrhuje organizaci školy dle věkových období, ke kterým i zpracoval odpovídající díla, která se touto problematikou zabývají, krom posledního období, ke kterému již dílo zpracovat nestihl. Jedná se o období:

Věkové období	Škola	Dílo
0-6 let	Škola mateřského klína	Informatorium školy mateřské
6-12 let	Škola obecná	Orbis picls
12-18 let	Škola latinská	Brána jazykům otevřená
18-24 let	Akademie	

Tabulka č. 1: Věkové rozdělení dětí, škol a jim odpovídajících pedagogických děl J. A. Komenského

Komenský zastává názor, že všechny děti je možné vzdělávat, liší se jen jejich schopnosti a charakter. Dělí je na bystré a poslušné, bystré a liknavé, bystré a nezkrotné a málo bystré a buď poslušné, nebo nezkrotné. Výchova a vzdělávání má být všestranná, dostupná pro všechny, má jít především o porozumění a rozvíjení dovedností i schopností. Měla by probíhat spontánně, rozvíjet všechny schopnosti dítěte, postupovat od jednoduchého ke složitějšímu, být systematická, podpořena důkazy a praxí a měla by být celoživotním procesem. S ohledem na předškolní výchovu přisuzuje největší váhu rodinné výchově, která probíhá od narození dítěte prostřednictvím matky, otce a dalších příslušníků rodiny. Upozorňuje na důležitost harmonických vztahů v rodině, kdy má mít každý člen rodiny pevně vyhrazeny své povinnosti a práva. Taková výchova je předpokladem k úspěšnému nástupu do školy a celkově ovlivňuje vývoj dítěte a jeho budoucí vzdělávání, neboť to, co se v předškolním období zanedbá, nebo pokazí, může být později jen obtížně napravitelné. Podrobně se tomuto období věnuje v díle Informatorium školy mateřské, kde jej rozdělil do 6 tříd, s ohledem na schopnosti i věk dítěte, věnuje se přípravě rodičů na příchod dítěte, cílech a obsahu vzdělávání, výuky a metodách, jak těchto cílů dosáhnout. *„Za tím potřebí matkám samým šetrnosti, aby něčím plodu svému neškodily: předně střednosti a diety dobré,*

*aby obžerstvím a opilstvím aneb zase posty nevhodnými, ovšem purgacemi, pouštěním krve neb nastuzením nějakým etc. Bud' nezalily, neb neusušily, aneb aspoň nezemdlily plodu svého.*¹³

- První třídou je třída novorozenecká, kde hlavní důraz klade na zasvěcení dítěte Bohu, aby se dítě hned od začátku seznámilo s cestou, která ho v životě čeká, a to cesta návratu k Bohu a následném spasení. Upozorňuje také na správný vývoj dítěte, kdy by matka měla dbát na vhodný výběr pokrmů a tělesný vývoj dítěte.
- Druhou třídou je třída u prsu, čili kojenecká, která trvá od 1 do 2 let věku dítěte. Stejně jako u první třídy, je i zde kladen důraz na Boha a životní cestu dítěte.
- Třetí třída, žvatlání a prvních krůčků, trvající od 2 do 3 let, je charakteristická vývojem řeči, ke kterému v tomto období dochází, aktivním přístupem k objevování a řešení problémů.
- Ve čtvrté třídě, třídě smyslového vnímání v rozmezí 3. a 4. roku, se Komenský zaměřuje na péči o smysly dítěte, na první dojmy, které dítě získává, správné chápání světa a bystrosti. Tento proces by měl být spojením smyslů, především vnímání s řečí, s praktickou činností. Ideální činností, při které dochází k tomuto spojení, je hra. Dále v této třídě upozorňuje na nebezpečí zanedbání rozvoje dítěte, nebo na špatné uchopení jeho poznávání. Riziko se týká především jazykové přípravy, kdy dbal na správnou výslovnost, přízvuk a intonaci.
- Pátou třídou, v období 4 až 5 let, je třída mravů a zbožnosti. Třída je charakteristická svým morálním a etickým vývojem dítěte. „*K utváření mravů je čas, jakmile děti začnou něco chtít nebo nechtít nebo něčeho se bát, i kdyby ještě neuměly mluvit.*“¹⁴ K vedení dítěte k mravnosti vedou tři cesty: příklad, poučky a kázeň. Mravními ctnostmi, které by si dítě mělo osvojit, jsou pracovitost a moudrost. Děti by si měly utvářet vlastní názor a pěstovat vůli.
- Šestou třídou je škola klínu mateřského společným pobýváním a činností, od 5 do 6 let. I zde Komenský vyzdvihuje mravouku a zbožnost, upozorňuje na rozvoj paměti, zpěvu a počítání. Za nejvhodnější metodu objevování, která využívá činností důležitých

¹³ KOMENSKÝ, J., A.: *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Svoboda, Praha 1992. s. 69

¹⁴ KOMENSKÝ, J., A.: *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Svoboda, Praha 1992. s. 88

pro správný vývoj dítě, považuje hru. „*Hru pokládá pro vývoj dítěte útlého věku za tak potřebnou jako výživu a spánek.*“¹⁵

Autorem již zmíněného pojetí dítěte, známého jako tabula rasa, byl Angličan, **John Locke**, žijící v letech 1632 až 1704. Výchovu a vzdělávání viděl jako základ, který má být přístupný všem sociálním skupinám, ale jeho hlavní prioritou byla výchova anglického gentlemana, která by měla být individuální tak, aby byly zohledněny schopnosti a dovednosti žáka. Měla by jej připravovat na jeho vedoucí pozici ve společnosti, měla by probíhat doma a směřovat k uhlazenému a pravdomluvnému chování, a toleranci. Nabyté vědomosti, by měly vycházet z osobní zkušenosti, používání vlastního rozumu a smyslových počitků.

Locke dbá na tělesná cvičení a otužování, vycházející z jeho lékařského zaměření, kterému se v mládí věnoval. „*Naše tvář není, když přicházíme na svět, o nic choulostivější, než kterákoli jiná část našeho těla. Toliko zvyk ji otužuje a činí schopnější ke snášení zimy.*“¹⁶ Upozorňuje na správný vztah rodičů s dětmi, kdy rodiče mají být důslední, vyžadující kázeň dítěte, ale netrestat tělesně a dát dostatek volnosti k samostatnému poznávání a aktivitě. „*První věcí, které měly by se naučiti, bylo by, že dostane jen něčeho ne proto, že se jim líbí, nýbrž poněvadž se soudí, že jest jim prospěšno.*“¹⁷

Stejně jako Komenský tvrdí i on, že to, co se v dětství u dítěte zanedbá, jej může negativně ovlivnit do budoucna, za ideální metodu, která může být u dítěte využita, považuje hru, která v sobě spojuje všechny důležité složky dovedností a vědomostí. Pro děti chudé části obyvatelstva, navrhoval pracovní školy, které by byly zaměřené prakticky a zřizovány obcemi.

Dalším významným myslitelem zaměřujícím se na předškolní pedagogiku byl **Jean Jacques Rousseau**, žijící v letech 1712 až 1778. Dle jeho názoru je člověk od přírody dobrý, kazí jej společnost a kultura. Z toho důvodu by mělo docházet k přirozené výchově, která vede k jeho napravení, aby se mohl zpět k přírodě navrátit. O této problematice pojednává ve svém hlavním pedagogickém spise *Emil, čili o výchování*.

¹⁵ ČAPKOVÁ, D. *Dějiny teorie a praxe výchovy dětí předškolního věku do konce 18. století*. Praha: SPN, 1982. s. 79

¹⁶ LOCKE, J. *Několik myšlenek o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906. s. 9

¹⁷ LOCKE, J. *Několik myšlenek o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906. s. 120

Stejně jako někteří myslitelé i Rousseau dělí výchovu dětí na několik období dle věku, a to na období od narození do 2 let, od 2 let do 12-ti let, od 12-ti do 15-ti let a od 15-ti do 18-ti let. V každém období vyzdvihuje složku osobnosti dítěte, která by měla být nejvíce rozvíjena.

- V prvním období, od narození do 2 let, upozorňuje na důležitost tělesného rozvoje dítěte, kritizuje zavíjení dětí do povijanu, který znemožňoval dítěti pohyb a často i dýchání, a doporučuje otužování dítěte, aby bylo odolnější. „*Novorozeně musí natahovat údy své a hýbati jimi, aby se dostalo ze strnutí, v němž jako klubko svinuto dlouho bylo.*“¹⁸ Nejdůležitější metodou práce je pro něj hra, která by měla být přirozená a obohacená o jednoduché hračky. Další důležitou metodou je pro něj příklad rodičů a vlastní zkušenost, kterou dítě získá samostatnou činností.
- V druhém období, od 2 do 12-ti let, upozorňuje Rousseau na rozvoj smyslového vnímání, které je třeba rozvíjet cvičeními. Do 12-ti let považuje klasickou výuku za nežádoucí, naopak upozorňuje na samostatné poznávání a pozorování přírody, v souvislosti s přirozeným pohybem v přírodě, bez nátlaku okolního prostředí. Osobu vychovatele uvádí pouze jako dohlížející nad samostatným objevováním světa dítětem.

Neméně významnou osobností zabývající se filozofií předškolního vzdělávání a výchovy dítěte byl švýcarský pedagog a spisovatel **Johan Heinrich Pestalozzi**, který žil v letech 1746 až 1826. Jeho největším dílem zaměřeným na předškolní výchovu je pedagogický román *Linhart a Gertruda*, kterým poukazuje na život zemědělských rodin, jakým směrem by se měl nově ubírat, včetně výchovy, která by měla mít rodinný a přirozený charakter. „*Vždyť netřeba matce ku vychovávání dítek žádného zvláštního umění, vychovávání jest ustavičné nabádání dítěte, aby pozorovalo věci kolem sebe, vychovávání není nic jiného než uspořádání cvičení smyslů a jemných citů srdce, cvičení řeči a paměti v jednoduchých úsudcích a přirozených dovednostech těla dětského.*“¹⁹

K dětem měl Pestalozzi velice kladný vztah, již ve 22 letech založil ústav pro opuštěné děti, kde je učil pracovat na poli, tkát a také základy počítání, psaní a čtení. „*Všechno dobré*

¹⁸ ROUSSEAU, J. J. *Emil čili o výchování*. Přerov: Knihovna Bartheldy a spol., 1907. s. 57

¹⁹ PESTALOZZI, J. F. *Linhart a Gertruda*. Čejkovice: Nákladem Zd. Sadovského, 1899. s. 10-11

*pro jejich těla i duše přicházelo k nim z mých rukou. Všechna pomoc a podpora v nouzi, všechno poučení přijímaly bezprostředně ode mne*²⁰ Bohužel v roce 1780 tento ústav z finančních důvodů zkrachoval.

Další útulek byl v roce 1798 ve Stanzu, kde se věnoval hromadnému vyučování osiřelých dětí v předškolním věku. Bohužel i tento dětský domov byl zrušen, a to již v roce 1799. I přes tyto neúspěchy Pestalozzi zakládá výchovný ústav a učitelský seminář na zámku Burgdorf, v roce 1800. V souvislosti s tím vydává pedagogický spis tvořený 14-ti dopisy, Kterak Gertruda učí své děti. V něm uvádí přístup, kterým rozvíjí u dětí schopnost samostatného myšlení. Jedná se o prostředky k poznání a pochopení ze tří hledisek: číslo, forma a řeč. Číslo určuje kolik předmětů vidíme, forma jaký je jejich tvar, a řeč jak se daný předmět nazývá. „*Seznamuje se s tvary písmen pro samohlásky, přibírá souhlásky, tvoří slabiky a konečně slova.*“²¹ Cílem výchovy má být dle Pestalozziho harmonický vývoj tělesných, mravních a duševních schopností dítěte. Vlivem politických změn je Pestalozzi roku 1803 nucen zámek opustit. Dalším ústavem, který Pestalozzi v roce 1805 založil, byl výchovný ústav v Yverdonu, kde byl zřízen učitelský seminář i střední škola. Děti, které na školu docházely, již nebyly z chudých rodin, ale z rodin obchodníků a ze šlechtických rodů. Z důvodu neshod v učitelském sboru, byl ústav v roce 1825 zrušen.

V roce 1827 Pestalozzi umírá. O vztahu k dětem, kterým zasvětil své životní poslání, svědčí i nápis na jeho pomníku: Vše pro jiné, nic pro sebe.

K filozofii předškolní výchovy významně přispěl i **Johann Friedrich Herbart**, německý pedagog a filozof žijící v letech 1776-1841. Jeho přínosem byla především snaha o určení výchovných a vzdělávacích cílů a výchovných metod, kterými lze těchto cílů dosáhnout. Proces výchovy rozčlenil do tří částí: do vedení, které má mít regulativní charakter současného chování dítěte, vyučování, které vede k rozvoji dítěte a mravní výchovu, kdy si má dítě osvojit základy etiky. Ve svých kritikách tehdejší doby poukazoval především na nedostatek škol a nerespektování individuality dítěte.

²⁰ VÁŇA, J.: *Dějiny pedagogiky*. SPN, Praha 1961. s. 100

²¹ VÁŇA, J.: *Dějiny pedagogiky*. SPN, Praha 1961. s. 104

Českým představitelem, který se zabýval předškolní výchovou, byl **Daniel Lehocký**, který žil v letech 1759-1840. Cílem jeho myšlenek o výchově byla výchova občana, který je připraven na život po tělesné, morální i duchovní stránce. Stejně jako jeho předchůdci i on vyzdvihuje rodinnou výchovu, kdy upozorňuje na správný příklad, kterým rodiče dítěti jsou. Výchova dle něj je záležitostí obou rodičů, nejen žen. Ve spise *Kniha o moudrém a křesťanském vychování dítek* upozorňuje na důležitost tělesného vývoje dítěte již v prenatálním období a po porodu. Všimá si též temperamentu, který významně ovlivňuje rozdíly mezi dětmi, na který by měl vychovatel brát ohled.

Na Lehotského myšlenky navázal další filozof, **Ján Kolár**, žijící v letech 1793 až 1852. Ve svém spise *Kázání a řeči* se věnoval především rozpracování plánu národního školství, do kterého zapracoval i mateřské školy, ve kterých dochází k rozvoji dítěte po všech stránkách.

8 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V 19. STOLETÍ

8.1 Vymezení období 19. století

Období 19. století je charakteristické hned několika významnými historickými událostmi, které závažně ovlivnily výchovu a vzdělávání, nejen předškolních dětí. Jednou z těchto událostí je období po Napoleonských válkách, které významně ovlivnily celou Evropu. Koncem těchto válek byl až Vídeňský kongres, který uspořádal poměry v Evropě. Další významnou událostí byla průmyslová revoluce, která vedla ke vzniku moderní společnosti založené na využití strojů pro tovární velkovýrobu. V těchto továrnách nepracovali pouze muži, ale často ženy i s dětmi. V souvislosti s průmyslovou revolucí se dá hovořit o velkém rozmachu železniční, lodní i silniční dopravy, stěhování obyvatel do blízkosti měst, vznik buržoasie a vědním rozmachu, který dal vzniknout jedněm z největších objevů a vynálezů, jako parní stroj, lokomotiva, telegraf, dynamit nebo žárovky.

Na uměleckém poli je významným přínosem pro společnost nový umělecký styl, klasicismus, na něj navazující empír a romantismus. Mezi největší umělce, kteří v tomto období tvořili, patří například Wolfgang Amadeus Mozart, Victor Hugo, nebo Fryderyk Chopin.

V tomto období se objevují i první snahy o občanskou, státní a národní nezávislost, a to po celé Evropě. Tyto snahy vyvrcholily podepsáním Prosincové ústavy, která určuje základní občanské svobody a vznikem prvních politických stran.

8.2 Důležité historické milníky 19. století

1780 - 1918 - České národní obrození

1800 - 1815 - Napoleonské války

1807 - Vynález parníku

1815 - Vídeňský kongres

1818 - Založení Národního muzea

1825 - První železniční trať

1830 - Revoluce v Belgii, Francii a Polsku o získání nezávislosti

1851 - 1859 - Bachovský absolutismus

1860 - Sjednocení Itálie

1861 - 1865 - Válka Severu proti Jihu v USA, prezident A. Lincoln

1867 - Vznik Rakouska - Uherska

1867 - Vydání Prosinčové ústavy

8.3 Pojetí dítěte v 19. Století

Jednou z nejvýznamnějších okolností 19. století byla průmyslová revoluce, která významně ovlivnila i postavení dítěte ve společnosti. Ve vznikajících továrnách pracovaly ženy i děti, často za tvrdých podmínek, téměř za snesitelnou hranicí lidskosti. Matky se snažily pracovat i s těmi nejmenšími dětmi, často je nosily s sebou do práce, kde si je přivazovaly buď na sebe, nebo do různých nosítek, připevněných na stroje. I přes lékařský pokrok, který zajistil snížení dětské úmrtnosti, bylo postavení dítěte mnohdy bídné, děti trpěly hladem, nevzdělaností, špatnými hygienickými a ekonomickými podmínkami.

Předškolní výchova již nebyla zájmem pouze rodiny, ale stala se předmětem zájmu celé společnosti, především pro dlouhou pracovní dobu rodičů dítěte, kteří se snažili zajistit dítě po finanční stránce a z důvodu ekonomické krize, která měla za následek nedostatek nemovitostí pro rodiny s dětmi a špatných životních podmínek, ve kterých lidé žili.

V 19. století bylo dobré bydlení výsadou šlechty nebo zámožných rodin. Bydlení chudších vrstev obyvatel se vyznačovalo přeplněnými, vlhkými, špinavými místnostmi, které nebyly vhodné pro péči o děti, proto se rodiče snažili o co nejčasnější začlenění dětí do pracovního procesu, často již ve 4 letech. Děti v tomto věku vykonávaly fyzicky namáhavou práci, mnohdy nebezpečnou, kde se využívalo jejich velikosti, pro čištění nepřístupných částí strojů, což mělo za následek vysokou pravděpodobnost smrti dítěte. Situace, ve které se děti ocitaly, byla podnětem pro založení prvních jeslí, mateřských škol a opatroven, které doplnily již stávající instituce zabývající se péčí o děti. Sirotčince, nalezince, dětské nemocnice a azyly pro děti.

Nalezince byly instituce pro nemanželské nebo odložené děti, o které se jejich rodiče nemohli nebo nechtěli dále starat. Sirotčince sloužily k péči o děti, které osiřely. Dětské nemocnice se dělily na 2 druhy, chorobince a sanatoria. V chorobincích přebývaly děti, které byly dlouhodobě nebo nevléčitelně nemocné, sanatoria sloužila především k péči o děti krátkodobě nemocné. Dětské azyly, které sloužily k nápravě dětí, jejichž výchova byla zanedbána, mají počátky již v roce 1774 ve Francii, ale prvním oficiálním azylem se stala francouzská Škola vzorná pro útulny dětské, založená roku 1848 Marií Pape-Campentier. V Praze byla první Dětská ústřední útulna otevřena až roku 1903.

S již zmíněným pracovním nasazením i u žen vyvstala potřeba péče o děti zaměstnaných žen, které se dostatečně svým dětem nemohly věnovat. Z toho důvodu byly zřizovány Opatrovny, které sloužily k péči o děti chudších vrstev společnosti, jejichž rodiče byli vytíženi pracovním procesem, byly vybaveny podobně jako tehdejší školy, lavicemi, židlemi a tabulí. První opatrovnu byla opatrovna ve Vídni, založená již roku 1830, v roce 1832 pak v Praze Na Hrádku a v Karlíně.

Další institucí zabývající se péčí o dítě, byly jesle, které mají původ již v roce 1716 v Rusku. Význam této instituce spočíval především v poskytování zdravotní péče dětem, jejichž rodiče si tuto péči nemohli dovolit. Spolu se zdravotní péčí se často dbalo i o emocionální rozvoj dítěte. První české jesle, byly založeny v roce 1884 U svatého Ducha, o jejich založení a soubor pravidel, kterými se jesle řídily, se zasloužila Marie Riegrová.

Koncept mateřských škol vycházel z návrhu výchovného systému, který se zabýval poskytováním tělesné a mravní výchovy dětem od 2 do 5 let. Náplní tohoto plánu byly ruční práce, pletení, navlékání korálů, hry, tělesná výchova, základy psaní, čtení, počítání a náboženství. „*Většina těchto zařízení poskytovala především základní péči, ale některé stavy přebíraly funkci elementární výchovné a vzdělávací instituce v národním jazyce.*“²²

První mateřskou školou, která byla založena na českém území, byla v roce 1867 mateřská škola u sv. Jakuba v Praze, jejím vzorem byla Kindergarten Friedricha Fröbela, což se ale setkalo s nesouhlasem z důvodu germanizačních snah Kindergarten. V čele tohoto nesouhlasu stála Ústřední matice školská a Marie Riegrová, která odmítala germanizaci českého obyvatelstva a preferování mužského elementu v čele těchto zařízení. Jako vzor pro zakládání mateřské školy požadovala předškolní zařízení, které vedla Marie Pape-Carpentierová.

V roce 1869 došlo ke zlegalizování názvu „mateřská škola“, k zahrnutí tohoto zařízení do zákonné normy a k prvnímu pokusu o vymezení obsahu práce v těchto zařízeních Říšským zákonem. Obsahem práce byla především tělesná výchova dětí, zahradnictví, hry, pěstování paměti a rozvoj jemné motoriky. Trivium bylo z výuky vyčleněno. Dalším dokumentem, ve kterém se pojednává o mateřských školách, bylo Vynesení ministra dne 22. Června 1872, ve kterém došlo k rozlišení funkce jeslí, mateřských škol a opatroven. „*Od této doby už*

²² DOSTÁL, A., OPRAVILOVÁ, E. *Úvod do předškolní pedagogiky*. 2. doplněné vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 38 - 39.

neměla být předškolní výchova jen záležitostí rodiny, ale celé společnosti.“²³ Mateřská škola byla koncipována jako bezplatné výchovné zařízení pro děti všech společenských skupin, nehledě na jejich ekonomickou situaci, zakládané při obecných školách, ve kterých působily výhradně ženy, které absolvovaly jednoroční kvalifikační kurz.

8.4 Významné osobnosti předškolní výchovy 19. století

Jednou z nejvýznamnějších osobností britské předškolní výchovy byl **Robert Owen**, který žil v letech 1771 – 1858. Jako první si všiml neutěšené situace v továrnách, zejména nedostatku času rodičů na jejich potomky. Ve své továrně proto zkrátil pracovní dobu a do pracovního poměru přijímal pouze děti starší 10 let. Součástí továrny byl i ústav, jehož cílem bylo postarat se o děti, jejichž rodiče v továrně pracovali a nemohli se dětem věnovat. Děti v ústavu byly rozděleny do 2 skupin podle věku, kdy děti od 1 do 3 let především pobývaly na čerstvém vzduchu, zdravě jedly, spaly, poslouchaly pohádky, které jim vyprávěla opatrovnice, a hrály si. Děti od 3 do 6 let byly vedeny k rozvoji mravních vlastností a k učení pozorováním a vlastní zkušeností. V obou skupinách se dbalo na hygienické podmínky dětí, které se dětem vštěpovaly, o tělesný rozvoj a osvojení pracovních návyků pomocí hry. Owen se v roce 1819 zasloužil o schválení zákona o dětské práci, který bojoval proti zneužívání dětí jako levných pracovních sil.

Po úspěchu v Anglii, se Owen rozhodl vypravit se do Ameriky, kde chtěl realizovat své představy o dělnických osadách. Zakládá zde dělnickou kolonii New Harmony, kde byly děti vychovávány jako členové jedné rodiny, měly být zajištěny jak stravou, oblečením a ubytováním, tak i vzděláním. Tento pokus skončil neúspěchem roku 1829 z důvodu neshod s Owenovými spolupracovníky, proto se vrací zpět do Anglie.

Ve Francii se předškolní výchově věnovala **Marie Pape-Carpentierová**, která kritizovala především nevhodný přístup k dětem umístěvaným do opatroven. Zprvu pracovala jako pěstounka v azylech pro děti, později sama vedla Vzornou útulnu pro děti a stala se dozorkyní mateřských škol v Paříži. Její přístup byl později považován za vzor pro práci v mateřských školách. V přístupu k dětem vyzdvihovala především individuální přístup, láskyplnou péči o děti a názornou metodu vyučování.

²³DOSTÁL, A., OPRAVILOVÁ, E. *Úvod do předškolní pedagogiky*. 2. doplněné vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 42.

Další významnou osobností, která se věnovala předškolním zařízením a práci s dětmi, byl **Johann Friedrich Oberlin**, žijící v letech 1749 až 1826. Jeho cílem bylo zlepšení životních podmínek chudé vrstvy obyvatel, zakládal školy pro děti od 4 do 7 let, známé jako školy pletení. Pro školy zpracoval i jednoduchý výchovný program, který zahrnoval pracovní činnosti např. pletení, všeobecné elementární znalosti z různých odvětví, rozvoj rozumové, náboženské, mravní a pracovní výchovy. Současně byl kladen důraz i na rozvoj dětí po tělesné stránce, která byla rozvíjena pomocí her.

Baron **Jean Cochin** patřil mezi další zakladatele předškolních zařízení ve Francii. Specializoval se na zakládání opatroven určených pro děti od 2 let, jejichž posláním bylo pomáhat rodičům ve výchově jejich dětí, aby se zabránilo dětským pokleskům a možnosti jejich negativního chování. V zařízeních vyžadoval citlivý a láskyplný přístup, který by děti vhodně motivoval, rozvíjel a podporoval, individuální přístup dle věku dítěte a odpovídající hygienické podmínky. Jeho snahy však nebylo možno respektovat pro velký počet dětí umístěvaných do opatroven.

Německý představitel předškolní výchovy 19. století, byl **Friedrich Fröbel**, žijící v letech 1782 – 1825. K učitelskému povolání se rozhodl po setkání se žákem Pestalozziho, A. Grunerem v roce 1805 a po pobytu u samotného Pestalozziho v letech 1808-1810, kde se učil jeho metodám a snažil se je přizpůsobit předškolnímu věku. Po doplnění vzdělání zakládá v roce 1817 výchovný ústav pro školní mládež v Keilhau, jehož hlavním cílem bylo vychovat svobodné, myslící a samočinné lidi. Na základě svých zkušeností, Fröbel sepsal pedagogické dílo *Výchova člověka*. Po neshodách byl nucen ústav opustit a odejít do Švýcarska, kde působil jako ředitel sirotčince, ve kterém zřídil oddělení pro předškolní děti. Po návratu do Německa v roce 1837 si pronajal bývalý mlýn, kde zřídil svou první dětskou zahrádku, neboli *Kindergarten*. V tomto zařízení vypracoval obsáhlou metodiku pro výchovu v mateřských školách, soustavu hraček, pro rozvoj dětí předškolního věku, takzvané dárky, a pořádal kurzy pro vychovatele.

Fröbel rozdělil vývoj dětí do třech období: věk kojenecký, dětství a chlapectví, a podle toho měla probíhat jejich výchova. Zastával názor, že dítě je již vybaveno pudem za poznáním a potřebou činnosti, proto výchova může tento pud přirozeně rozvíjet. Velký význam tohoto rozvoje viděl v rodinách, kterým napomáhaly právě jeho *Kindergarten*, které

měly za úkol nejen děti hlídat po dobu nepřítomnosti jejich rodičů, ale je i přirozeně vzdělávat a seznamovat s okolním světem a rodičům vštěpovat základní pedagogické vědomosti. Důležitou metodou byla hra, prostřednictvím které se mohly děti všestranně rozvíjet. „*Dítě, které si hraje řádně, samostatně, tiše a vytrvale – vytrvale až do tělesné únavy – bude jistě řádným, tichým a vytrvalým člověkem, obětavě napomáhajícím cizímu i vlastnímu blahu.*“²⁴ Ke hrám, které pro děti vymýšlel, sestavil již zmíněnou soustavu hraček, které tvoří soubor šesti kolekcí: sedm různobarevných míčků na niti, dřevěná krychle, koule a válec, krychle rozdělená do 8 krychliček, krychle rozdělená do 8 destiček, krychle rozdělená do 27 krychliček a krychle rozdělená do 27 krychliček, které jsou ještě dál rozděleny. Tyto dárky děti seznamovaly s tvary, barvami a prostorovými představami, které později děti využily při praktických činnostech jako šití, pletení, modelování, nebo kreslení. Pro dostatek těchto didaktických pomůcek se Fröbel rozhodl založit továrnu na výrobu Dárků, kde mimo jiné školil instruktory, kteří jeho pomůcky dále šířili. Jeho životní krédo bylo „Pojďte, budeme žít pro naše děti“.

Významným představitelem ruské filozofie předškolního vzdělávání byl **Lev Nikolajevič Tolstoj**, žijící v letech 1828 až 1910. Jeho hlavním cílem byla náprava nerovného vztahu mezi pány a jejich poddanými, které chtěl docílit pomocí kvalitní výchovy a vzdělání všech, bez ohledu na společenské postavení. Na základě těchto myšlenek zřizuje školu pro děti poddaných v Jasné Poljaně, kde sám vyučuje, vydává čítanky a slabikáře. Později se začíná věnovat výchově nejmenších dětí ještě před vstupem do škol. Za nezbytné pro předškolní děti považuje výuku náboženství, zohledňuje individuální předpoklady dítěte a jeho praktické potřeby. Z náboženství vychází jeho pozdější důraz na potřebu mravní výchovy. V roce 1874 vydává studii O vzdělání lidu, ve které vyzdvihuje přínos kladného přístupu učitele k žákům, a svobodnou výchovu založenou na vlastní zkušenosti dítěte. Žák by dle něj měl možnost svobodně se rozhodnout, zda je pro něj výklad učitele přínosem a sám si volit obsah a metody vyučování. „*S čím menším nucením se děti učí, tím je metoda lepší – s čím větším, tím je horší.*“²⁵ Dle této filozofie pracovala jeho škola, nebyl v ní stanoven pevný rozvrh, vyučování bylo maximálně přizpůsobeno a podřízeno

²⁴ MIŠURCOVÁ, V.: *Dějiny teorie a praxe výchovy dětí předškolního věku v 19. a 20. století*. Praha: SPN, 1980. s. 30

²⁵ CIPRO, M.: *Slovník pedagogů*. M. Cipro, Praha 2001. s. 485

žákům. Pro zamezení vědomostí, které by dítě pouze memorovalo, ale nepochopilo, kladl Tolstoj důraz na spojení výuky s citovými prožitky. Dítě se tak stávalo středem výchovného a vzdělávacího procesu, z čehož ve 20. století vycházela filozofie předškolního vzdělávání.

Nejvýznamnější představitel zabývající se výchovou a vzděláváním dětí předškolního věku u nás byl **Jan Vlastimír Svoboda**, který žil v letech 1803 až 1844. V roce 1832 se stává ředitelem Vzorné školy pro nejmenší Na Hrádku v Praze, kde nejen vyučuje, připravuje budoucí učitele, jako byl Štěpán Bačkora a Tomáš Vorbes, ale i sepisuje metodiky práce s dětmi předškolního věku, které zveřejnil ve svém spise Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dítek k věcnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení pro učitele, pěstouny a rodiče, v roce 1839. Tento spis je psán jako praktická příručka, se vzorovou učební látkou, kdy je obsah učiva rozdělený do 57 lekcí, díky nimž děti získají základní povědomí o okolním světě.

*„Proti dosavadnímu obyčejí zavádí psaní latinkou, která je, jak říká, pro začátečníky snadná k psaní, je vhodnější k rychlému psaní, nejzřetelnější ke čtení, svou kulatostí pro oko nejbábnější.“*²⁶ Jeho spis se však neseťkal s pochopením, neboť jeho kolegové nesouhlasili s jeho snahou o zavržení slabikovací metody při čtení a její nahrazení metodou hláskovací. Avšak díky němu, se rozšířil pojem školka, jako instituce pro vzdělávání nejmenších dětí.

Výchovu nejmenších dětí považoval za nezbytnou pro další vzdělávání dítěte, upozorňoval na zásadu všestrannosti a názornosti a posloupnost ve výuce. *„Rozmanitými rozmluvami cvičí se tuto dítek mluva a paměť, brousí se rozum a zbuzuje jejich pozornost a obraznost.“*²⁷ Cílem byla všestranná výchova spočívající ve výchově tělesné, kde dbal o zdraví a hygienu pomocí her a cvičení, výchově morální, vycházející z náboženství, výchově rozumové, kde vyzdvihoval rozvoje řeči, poznávání přírody a společnosti, a výchově estetické, kreslení, tance a zpěvu.

²⁶ VÁŇA, J.: *Dějiny pedagogiky*. SPN, Praha 1961. s. 143

²⁷ SVOBODA, J., V.: *Školka Jana Svobody*. SPN, Praha 1958. s. 93

9 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ VE 20. STOLETÍ

9.1 Vymezení období 20. století

Období 20. století je charakteristické významnými vědeckými objevy a poznatky, které ovlivnily společnost tehdejší doby, slavnými autory literárních děl a moderním uměním, ale i světovými válkami a hromadným vyvražďováním. Mezi nejvýznamnější vědecké objevy tohoto období nepopíratelně patří vynález atomové bomby, k prvnímu zkušebnímu výbuchu došlo 16. července 1945 v poušti Nového Mexika, vynález penicilinu (prvního účinného antibiotika, které zachránilo miliony životů v roce 1928 Alexandrem Flemingem), vynález počítače nebo internetu. Mezi první úspěchy na poli astronautiky patřilo vypuštění umělé družice Sputnik, vyslání prvního člověka ve vesmíru Jurija Gagarina a stanutí prvního člověka na Měsíci Neila Armstronga.

V oblasti umění a literatury zaznamenává největší úspěch moderna, která se snaží oprostit od tradičního pojetí a postavit jej na nové základy. Mezi nejvýznamnější osobnosti patří Alfons Mucha, zastupující umělecký styl secese, Pablo Picasso, reprezentující kubismus nebo autor sochy sv. Václava na Václavském náměstí, Josef Václav Myslbek.

Mezi největšími událostmi, které negativně ovlivnily společnost ve 20. století, byla série válek, které v tomto období probíhaly. V letech 1914 až 1918 proběhla první světová válka, která zásadně změnila mapu střední Evropy a z původního Rakouska - Uherska, vznikly samostatné státy, jako Maďarsko, Rakousko, nebo Československo. V Rusku došlo k revoluci, kdy byl tehdejší car Mikuláš II. přinucen k abdikaci a zavražděn, k moci se dostali bolševici, v čele s V. I. Leninem. Ani Itálii se nevyhnuly změny ve vládě, kdy Itálii ovládl fašismus v čele s B. Mussolinim. Tímto přístupem se inspiroval A. Hitler v Německu, kde působil jakou říšský kancléř.

Československo významně ovlivnila Mnichovská konference, která proběhla dne 29. 9. 1938, kdy zástupci států Francie, Itálie, Německa a Velké Británie sepsaly dohodu o vydání pohraničních oblastí Československa, v nichž byla většina obyvatel německé národnosti, Německu. Definitivní obsazení Československa Německem proběhlo 15. 3. 1939, kdy byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. V letech 1939 až 1945 proběhla druhá světová válka, započata vpádem Německých vojsk do Polska. Charakteristické pro tuto válku byly především ve velké míře zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a genocida Židů. Po konci druhé světové války začala válka mezi USA a SSSR. V roce 1948 se v Československu

dostávají k moci komunisté, kteří vládnou až do roku 1989, kdy dochází k demokratickému převratu.

9.2 Důležité historické milníky 20. století

1914 - 1918 - První světová válka

1917 - Ruská revoluce

1922 - Ovládnutí Itálie B. Mussolinim

1924 - Nástup J. V. Stalina v Rusku

1929 - Pád Newyorské burzy

1933 - Jmenování Hitlera říšským kancléřem

1938 - Mnichovská konference

1939 - Obsazení Československa s vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava

1939 - 1945 - Druhá světová válka

1947 - Marshallův plán - poskytnutí pomoci Evropě

1948 - Nástup komunismu a připojení Českých zemí k Sovětskému bloku

1949 - Podepsání dohody o NATO

1961 - První člověk ve vesmíru - Jurij Gagarin

1969 - Upálení Jana Palacha

1969 - První člověk na Měsíci - Neil Armstrong

1989 - Pád komunismu

9.3 Pojetí dítěte ve 20. století

Pro období je charakteristické hnutí známé jako pedagogický reformismus, který významně změnil pohled na dosavadní způsob výchovy a vzdělávání dítěte a především kritizoval memorování poznatků. Hlavním cílem bylo vytvoření moderní školy, která by respektovala a nesnažila se změnit osobnost žáka, byla by pro dítě zajímavá a lákavá, a pedocentrismus, kdy dítě by se stalo středem výchovného a vzdělávacího procesu, které by mu byly podřízeny. Alternativní školy přizpůsobovaly organizaci a rozvrh dne dětem a jejich zájmům a potřebám, žák se sám rozhodoval o učivu, důraz byl kladen především na samostatné objevování, práci ve skupinách a rozvoj tvořivosti. Učitel působil pouze jako poradce. Na základě tohoto přístupu vznikaly experimentální školy, kde se učitelé snažili uvést alternativní metody práce s dětmi do praxe. Mezi nejznámější patří škola Montessorri,

Waldorfská škola, Freinetovská škola, Winnetská soustava, Jenská škola, nebo Daltonský plán.

Ve 20. letech se v českých zemích začaly, vedle opatroven, objevovat první útulky pro děti, kde děti mohly zůstat až do večerních hodin pod dohledem vychovatelek, které si mohly doplnit své pedagogické vzdělání na Škole vysokých studií pedagogických, která byla založena roku 1921. Od roku 1925 se v reakci na česko-německou situaci Česká matice školská zasloužila o zřizování takzvaných menšinových škol, které byly zřizovány v pohraničních oblastech. V roce 1937 fungovalo na území českých zemí 1578 mateřských škol, v letech nacistické okupace se tento počet snížil až na 580.

Jednou z hlavních událostí, která významně ovlivnila předškolní vzdělávání, bylo zestátnění mateřských škol, ke kterému došlo v roce 1948. Výchova v mateřské škole byla od tohoto okamžiku začleněna do jednotného školství a měla zajistit bezplatnou přípravu dítěte na povinnou školní docházku. V roce 1955, byly uvedeny do praxe Osnovy pro MŠ, dle kterých se učitelky řídily a pracovaly s dětmi pro jejich optimální rozvoj. V roce 1960, byly předškolní zařízení zařazeny i jesle, v roce 1978 i dětské útulky. V těchto letech mohly děti navštěvovat tato zařízení polodenně, celodenně i celotýdenně. Pro děti se zvláštními vzdělávacími potřebami byly zřizovány speciální mateřské školy nebo třídy v běžných mateřských školách, s dohledem speciálního pedagoga. Politická situace příliš nepřála myšlenkám alternativního školství, vzhledem k myšlence jednotného vzdělávacího systému bez prostoru pro individualitu jedince, naopak s důrazem na jednotu společnosti. „*Důraz byl kladen na mravní výchovu a výchovu ke kolektivismu.*“²⁸

Přístup se změnil až s pádem komunismu, kdy se opět začaly respektovat individuální potřeby a zájmy dítěte, začalo se více dbát na vzdělání pedagogů pracujících s nejmenšími dětmi a objevily se první snahy o integraci znevýhodněných dětí do běžných škol. Tento přístup byl také kritizován to pro možné zpomalení rozvoje ostatních dětí. Velké množství inovativních informací o výchově a vzdělávání nejmenších dětí zapříčinilo ztrátu povědomí a orientace o nich a rodiče přenechali zodpovědnost za vzdělání a výchovu svých dětí učitelům.

²⁸ ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola: teorie a praxe I.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. s. 55, ISBN 80-244-0945-3

9.4 Významné osobnosti předškolní výchovy ve 20. století

Za zakladatele pragmatické pedagogiky, která upřednostňuje pedocentrismus, byl americký pedagog **John Dewey**, který žil v letech 1859 až 1952. Působil na univerzitě v Chicagu, kde v roce 1896 založil laboratorní školu pro děti od 4 do 14 let, později rozšířenou i o školu mateřskou. Výchovu si představuje jako přizpůsobení okolnímu světu, dítě je středem veškerého pedagogického působení. „*Jest nadějno, spojit školu se životem, učiniti ji místem pobytu pro dítě, kde se učí přímo životem, místo aby byla toliko učebnou v níž se mu zadávají úkoly, mající abstraktní a vzdálený vztah k žití v budoucnosti možnému.*“²⁹ Hlavními pojmy výchovy dle Deweya jsou praxe a zkušenost, kdy se dítě učí pomocí svých vlastních zkušeností a rozšiřováním svých vrozených sklonnů. Ty by neměly být měněny nebo potlačovány, ale přirozeně rozvíjeny díky individuálnímu přístupu. V přístupu k nejmenším dětem upřednostňuje výchovu v přirozeném prostředí s klasickými hračkami, děti se zaměstnávají hrou nebo pracemi podle svého uvážení. Pedagogické představy sepsal v dílech *Škola a společnost*, *Pedagogické krédo*, a ve svém hlavním spise *Demokracie a výchova*.

Z praxe s postiženými dětmi vycházel belgický pedagog a lékař žijící v letech 1871 až 1932, **Ovide Decroly**. Tvrdil, že to, co je vhodné a prospěšné pro výchovu postižených dětí, musí být stejně dobré a ještě více prospěšné ve výchově dětí zdravých. Jako hlavní metodu své práce s postiženými dětmi používal hru. Decroly tvrdí, že člověk má několik základních potřeb, které si dítě musí uvědomit. Je to potřeba ochrany proti nepohodlí, potřeba obrany před nepřáteli, potřeba soběstačnosti a potřeba potravy. Spolu s uvědoměním si svých potřeb, musí si dítě uvědomit svou závislost na lidech kolem sebe a svou vlastní osobnost. K tomu slouží princip zájmových center a globalizace. Zájmová centra pracují na principu zaměření výuky na zájmy, odpovídající čtyřem základním skupinám: potřeba potravy, čistoty a vzduchu, potřeba ochrany proti nepohodlí, potřeba obrany před nepřáteli a nebezpečím a potřeba práce pro společnost. Dle těchto potřeb byla plánována i vyučovací témata, kterými se potlačily hranice mezi předměty, a vyučovací látka byla spojena do celků. Práce dětí se sestávala ze tří fází, pozorování, asociace a vyjadřování. Princip globalizace

²⁹ DEWEY, J. *Škola a společnost: tři přednášky*. Praha: Jan Laichter, 1904. s. 20

vychází z faktu, že pro dítě je přirozenější a snazší k pochopení celkový dojem vnímané skutečnosti než její vytržené části.

Se stejnou filozofií, že dítě je středem veškerého pedagogického působení, vystoupila v roce 1900 švédská autorka známé knihy *Století dítěte*, **Ellen Keyová**, která žila v letech 1849 až 1926. V knize vyzývá rodiče i pedagogy, aby se přizpůsobili přirozenému vývoji dítěte a nenarušovali ho systematickou výchovou, naopak, aby výchovu přizpůsobili dítěti a jeho zájmům.

20. století se vyznačuje především alternativními přístupy k výchově a vzdělávání nejmenších dětí, mezi nejznámější z nich patří škola Montessorri, jejíž zakladatelkou byla **Maria Montessori**, italská lékařka a bojovnice za ženská práva žijící v letech 1879 až 1952. Stejně jako Decroly koncipovala svůj pedagogický přístup na svých zkušenostech s postiženými dětmi. Její myšlenky vycházely ze zásad pedocentrismu a důvěry v samostatné a spontánní rozvíjení dítěte, v duchu kterých vytvořila vzdělávací prostředí ve své škole v Římě, Domu dětí založeném v roce 1907. Celý tento přístup lze shrnout ve větě: Pomoz mi, abych to dokázal sám.

Pedagogika Montessori je založena na individualizaci dítěte, na rozvíjení jeho inteligence, tvořivém jednání a samostatnosti. Tomuto se musí přizpůsobit jak zařízení školy, tak pedagog, který zde nepůsobí jako učitel, ale spíše podporuje dítě v jeho vlastním objevování, zkoušení a řešení daných problémů, do kterých nezasahuje, pouze přihlíží. Přístup je určen pro všechny skupiny dětí, bez ohledu na jejich ekonomickou, náboženskou, etnickou nebo inteligenční příslušnost. Důležitou roli hrají pomůcky, které jsou navrženy speciálně tak, aby dítě motivovaly k poznávání světa, rozvíjení po všech stránkách a k nácvičce činností každodenních činností. Jedná se například o hmatové tabulky, geometrická tělesa a tvary, abecedu, oblékací rámy, soubor různých tkanin a další. V souvislosti s pomůckami se může hovořit i o speciálně navrženém zařízení školy, které vyhovuje potřebám dítěte, kdy je veškerý nábytek v zařízení navržen tak, aby vyhovoval dětem jak velikostí, tak jejich svobodnému a volnému pohybu. Děti jsou sloučeny do skupin bez ohledu na věk, neboť se domnívá, že věková diferenciacce potlačuje možnost přínosu spolupráce mezi různě starými dětmi, jejich kooperace a vzájemného učení se.

Pedagogické názory a zkušenosti, Montessori sepsala v publikacích *Sebevýchova na škole elementární*, *Tajemství dítěte*, nebo *Základy mé pedagogiky*.

Významnou formou alternativní pedagogiky je Waldorfská škola, založená německým filozofem a pedagogem **Rudolfem Steinerem**, který žil v letech 1861 až 1925. K založení tohoto nového typu škol dospěl po poznání, že dítě se mnohem lépe a rychleji učí, když mu učitel předkládá látku konkrétně a přirozeně, nikoli pomocí memorování poznatků a výkladem. První škola byla založena v roce 1919 u Stuttgartu, při továrně na cigarety. Obsah učiva byl rozdělen do takzvaných epoch, ve kterých se žáci zabývali po určitou dobu stejnými předměty, učitelé nebyli vázání osnovami, ale plánovali výuku společně se žáky a jejich rodiči. Upřednostňována byla kooperace mezi dětmi, k čemuž přispívala i absence známkování, která by děti klasifikovala do skupin dle úspěšnosti. Známkování bylo nahrazeno individuálním zpracováním charakteristik daného žáka, které obsahovalo doporučení pro další rozvoj. Myšlenky Steiner sepsal v díle Theosophie, úvod do nadmyslového poznání světa a poslání člověka.

Spolupracovnice Marie Montessori, americká učitelka **Helen Parkhurstová**, která žila v letech 1887 až 1973, se zasloužila o vznik další alternativní školy, zvané Daltonská škola založená v roce 1919. Hlavními myšlenkami byla snaha o vytváření vlastních zkušeností dítěte na základě samostatného uvažování, poznávání a činnostech. Dítě má nést odpovědnost za své vzdělávání, které si samo skládá do měsíčních učebních plánů, pouze na základě výchozích cílů, kterých má na konci tohoto období dosáhnout. Tempo i metodu si dítě určuje samo. Výuka probíhá skupinově i individuálně, je prostor jak pro kooperaci žáků mezi sebou, kdy starší žáci pomáhají mladším, tak i pro samostatnou činnost a ověření nabytých poznatků pomocí sebehodnocení. Důležitým prvkem Daltonské školy jsou tzv. daltonské listy s úkoly pro žáky, projektová výchova a přítomnost speciálního pedagoga, který pomáhá dětem s poruchami učení.

K překonání nedostatků, s nimiž se potýkala Daltonská škola, byla vytvořena koncepce Winnetské soustavy americkým pedagogem **C. W. Washburnem**, žijícím v letech 1889-1968. Podstatou konceptu bylo přizpůsobení pedagogického působení individuálním stránkám dítěte, kdy byly stanoveny povinné předměty, které muselo absolvovat každé dítě, a předměty volitelné, které si dítě volilo s ohledem na své schopnosti a zájmy. Hlavním rozdílem mezi Daltonskou školou a Winnetskou soustavou byla práce pomocí učebnic, ve kterých bylo učivo rozpracováno do dílčích úkolů a pracovních a kontrolních testů. Učivo bylo stanoveno

pro všechny žáky stejné, lišil se pouze čas na jeho zvládnutí, aby každé dítě mohlo věnovat probíranému tématu tolik času, kolik potřebovalo pro jeho zvládnutí. Pokud učivo zvládlo dříve, než bylo předpokládáno, pokračovalo dál, v dalším učivu, pokud však učivo v daném čase nezvládlo, postoupilo dál až po jeho skutečném pochopení.

Německý pedagog a filozof, **Peter Petersen**, žijící v letech 1884 až 1952, byl zakladatelem dalšího typu alternativní školy, Jenské školy, vedené při univerzitě v Jeně, od roku 1923. Hlavními rysy přístupu této školy je sdružování žáků do skupin nikoliv podle ročníků, do kterých dochází, ale podle věku žáka, například do skupiny od 6 do 9 let. Práce v těchto skupinách má pět základních fází: stanovení úkolu, příprava práce, provedení úkolu, přednesení a shrnutí. Učivo je koncipováno do týdenních plánů, dochází ke střídání činností, jako je hra, práce, projekty a další. Dítě se nevěnuje systematické práci, ale přirozeně přechází mezi činnostmi a je neustále motivováno. Školní prostředí v těchto zařízeních je bohaté na podněty a vybaveno dle návrhů samotných dětí.

Dalším typem alternativní školy byla Freinetovská škola, založená **Celestinem Freinetem**, francouzským učitelem a teoretikem, který většinu života prožil jako invalida, z důvodu válečných zranění v bitvě u Verdunu. I přes tento handicap působil jako vesnický učitel, kde praktikoval s ohledem na své indispozice názorné a aktivní učení, například když naučil žáky pracovat s tiskárnou, aby si mohli sami tvořit didaktický materiál a pracovní listy.

Jeho hlavní zásadou práce s dětmi bylo využití nabytých znalostí v praxi, proto byla třída vybavena pracovními koutky, kde se děti věnovaly činnostem z běžného života, technice, nebo uměleckému tvoření, to vše buď ve skupinách, nebo individuálně, dle svých zájmů. Vedle rozdělení třídy na pracovní koutky je pro tuto školu charakteristické navržení pracovního plánu samotným dítětem, kdy ho s učitelem pouze projednává, přítomnost knihovny a kartotéky ve škole, tiskárna a nástěnka s pochvalami, kritikami a pracovními výsledky.

V českých zemích je alternativní pojetí výchovy předškolních dětí zastoupeno především dvěma známými ženami, Idou Jarníkovou, a Annou Sússovou, které usilovaly o spolupráci a sblížení mateřských škol s rodinami dětí, které do škol docházely, o svobodné učení a zkoumání dětí a všestranný rozvoj dětí, na základě jejich zájmů a tvořivosti.

Ida Jarníková, která žila v letech 1879 až 1965, zastávala myšlenku, že dítě má být rozvíjeno svobodně, na základě jeho individuálních potřeb a zájmů, obsah má být pro děti zábavný a sestaven tak, aby přirozeně rozvíjel jejich zvědavost. „*Tím, že dětem dopřejeme hodně svobody, že se přičiníme, aby ze škol našich vymizel školský ráz, a nahrazen byl rodinným, tím nestanou se z našich ústavů pouhé opatrovny, tím poskytneme dětem ovzduší, jež jim po právu náleží.*“³⁰ Na tomto základě rozdělila učivo do čtyř okruhů:

- člověk, kde se dítě zabývá lidským tělem, prací, náboženství a s nimi spojenými básničkami, písničkami, obrázky a povídkami,
- zvířata, kde se dítě učí rozdělovat na savce, ptáky, ryby a další,
- rostliny, kde se dítě učí poznávat rostliny, se kterými se setkává v běžném životě,
- různé, kde se dítě seznamuje s barvami, tvary, ročními obdobími a dalším.

Myšlenky Jarníková sepsala v knize Index pomůcek pro školy mateřské a nejnižší třídy škol obecných. Svou představu nejen obsahu učiva, ale i organizaci a metody práce v mateřských školách podrobně uvedla ve spise Příručka pro školy mateřské, kde uvádí, že učivo bude rozděleno do tří oddílů, po týdenních plánech, které si každá učitelka naplánuje. Jako nejvhodnější metodu práce s dětmi považuje motivaci a příznivé ovlivňování dětí, díky němuž budou děti příznivě nakloněny dalšímu zkoumání a poznávání. Jedná se především o vyprávění, předčítání pohádek, ruční zábavy, cvičení těla i ducha, hudbu, zpěv a různé hry. Velký důraz klade Jarníková na umění, které vede děti k citu pro divadlo, písně a poezii. V této myšlence sepsala knihu 55 lidových tanců pro školu a dům, která obsahuje lidové tance. Organizace každodenního života ve škole je dána rozvrhem, kdy si děti do 9:15 hrají dle svého zájmu, od 9:15 do 10:00 si děti vypráví s učitelkou nebo cvičí, následuje hygiena a svačina, po nich následuje tělocvik, ruční práce nebo tance. V 12:00 děti odchází domů, a odpoledne tráví hrami nebo ručními pracemi.

Druhou významnou představitelkou českého alternativního školství byla **Anna Sússová**, žijící v letech 1858 až 1941. Hlavní důraz kladla na správný a zdravý vývoj dítěte po tělesné stránce, doporučovala podporovat vývoj těla dítěte přiměřenými tělesnými činnostmi, které by v budoucnu příznivě ovlivnily schopnost rozumové výchovy dětí.

³⁰ MIŠURCOVÁ, V.: *Dějiny teorie a praxe výchovy dětí předškolního věku v 19. a 20. století*. Praha: SPN, 1980. s. 82

Činnosti se sestávaly především z různých her, tělocviku a výtvarné výchovy, které příznivě rozvíjely hrubou i jemnou motoriku. Pro rozvoj rozumové výchovy navrhovala cvičení paměti, básničky a písničky.

Stejně jako Jarníková, i Sússová klade důraz na pevný časový harmonogram činností, kterými se děti ve škole zabývají. Do 9:00 se děti zabývají činností dle svého uvážení, nejčastěji hrou, poté se věnují tělocviku. Od 9:15 do 9:45 děti pracují s učitelkou, poté se opět mohou věnovat volné zábavě až do 10:00, kdy je svačina. Po svačině si mohou opět hrát až do 14:00, kdy jsou zaměstnány výchovnou a rozvojovou činností.

Na základě častého zastoupení hry v denním rozvrhu dětí považuje Sússová vybavení herny za prioritu. Měla by být kvalitně vybavena stolky, tabulemi, houpačkami, lavičkami, hračkami a didaktickým materiálem pro kvalitní rozvoj dětí po všech stránkách. Stejně jako herna, měla by být i pracovna učitelky vybavena kvalitně, s dostatkem didaktických pomůcek.

10 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V 21. STOLETÍ

V roce 2001 došlo k vytvoření Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV), aktualizovaného v roce 2004, který vymezil hlavní podmínky, požadavky a pravidla pro výchovu a vzdělávání dětí předškolního věku. V souvislosti se snahou o individuální přístup k dítěti, které uplatňují školy s alternativním přístupem, postupuje RVP PV právo na tvorbu Školního vzdělávacího programu (ŠVP) školám. V přístupu k dítěti se preferuje osobnostně orientovaný přístup, kdy by se neměla omezovat jeho svoboda, ale zároveň by se mělo dbát na to, aby si dítě osvojilo znalosti a dovednosti, které od něj budou vyžadovány po započetí školní docházky.

V roce 2005 se předškolní vzdělávání stalo součástí systému vzdělávání díky zákonu č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Dle mezinárodní klasifikace ISCED představuje předškolní vzdělávání poskytované mateřskými školami nultý stupeň vzdělávání.

Posláním mateřské školy v současnosti je vytvoření co nejpřirozenějšího prostředí pro rozvoj dětí ve věkovém rozpětí od tří do šesti let s možností odkladu školní docházky až do sedmi let věku dítěte. Jedná se o 24 členné skupiny dětí s možností navýšení kapacity až o 4 děti. Tento počet dětí by měl být optimální pro jejich vhodný rozvoj. Někteří teoretici se však domnívají, že počet dětí ve třídě není odpovídající možnostem individuálního přístupu učitele k dětem a požadují práci v menších skupinách s dohledem učitele, kdy by se učitel mohl menší skupině dětí více věnovat, děti by se učily rychleji a měly by možnost si tak osvojit větší množství znalostí a dovedností, než v klasických mateřských školách. Tento názor opět posílil snahy o alternativní vzdělávání, začaly vznikat sdružení podporující a zakládající spolky jako lesní a cizojazyčné mateřské školy, zvýšily se požadavky na vzdělání pedagogů předškolního vzdělávání a rozšířila se nabídka školících zařízení zaměřených na pedagogy.

V následující tabulce jsou uvedeny statistické údaje o vedení mateřských škol na území České republiky, počtu dětí, které se předškolního vzdělávání účastní, a počtu učitelů, kteří v předškolních zařízeních působí ve školním roce 2013/2014. Zdrojem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT).

Zřizovatel	Počet mateřských škol v letech 2013/2014	Počet dětí v MŠ v letech 2013/2014	Počet pedagogů v MŠ v letech 2013/2014
Veřejný	4794	353255	27477
Privátní	249	8580	957
Církev	42	1733	149
Celkem	5085	363568	28583

Tabulka č. 2: Statistické údaje o vedení mateřských škol na území České republiky

11 PRACOVNÍ LISTY

Pracovní listy a práci s nimi řadíme mezi didaktické materiální prostředky, využívané při výuce ve školách. Pracovní listy jsou logicky uspořádané a obsahují otázky, kterými se rozvíjí činnost žáků. Jejich cílem je motivace, fixace poznatků, nebo opakování a procvičování nabytých vědomostí z předchozího studia, které probíhá individuálně, nebo skupinově, kdy mohou žáci kooperovat. Při sestavování pracovních listů je nutno dbát na volbu tématu, správné formulování otázek i na časovou dotaci hodiny. Přední čeští zpracovatelé didaktických materiálů Kalhous a Obst zmiňují body, které by při tvorbě měly být splněny:

- stanovení náročnosti učebních úloh, kdy se stanovuje kognitivní obtížnost učebních úloh, které jsou uvedeny akčním (aktivním) slovesem,
- pestrost a rozmanitost úloh, díky čemuž se předchází jednotvárnosti úloh,
- náročnost celého souboru,
- posouzení a zajištění schopnosti souboru učebních úloh splnit vytyčený výukový cíl.

Pracovní listy můžeme dělit dle cíle:

- pracovní listy pro vyhledávání informací,
- pracovní listy pro opakování,
- pracovní listy pro procvičování,
- pracovní listy pro shrnutí,
- pracovní listy pro zjišťování vědomostí.

Typy úloh v pracovních listech mohou být: s otevřenou odpovědí, s volenou odpovědí, rozříd'ovací, přiřazovací a pozorovací.

11.1 Přehled zpracovaných pracovních listů

- Pracovní list č. 1: Předškolní pedagogika, dítě předškolního věku
- Pracovní list č. 2: Předškolní vzdělávání a výchova v pravěku
- Pracovní list č. 3: Předškolní vzdělávání a výchova ve starověku
- Pracovní list č. 4: Předškolní vzdělávání a výchova ve středověku
- Pracovní list č. 5: Předškolní vzdělávání a výchova v novověku
- Pracovní list č. 6: Předškolní vzdělávání a výchova v 19. století
- Pracovní list č. 7: Předškolní vzdělávání a výchova ve 20. století
- Pracovní list č. 8: Předškolní vzdělávání a výchova v 21. století

11.2 Pracovní list č. 1: Předškolní pedagogika, dítě předškolního věku

1. Stručně vypište historii a záměr předškolní pedagogiky.
2. Vymezte období předškolního věku.
3. Stručně popište motorický vývoj dítěte v předškolním věku.
4. Na konkrétním příkladu z praxe vysvětlíte rozdíl mezi dětskou konfabulací a lží.
5. Vypište alespoň 5 sociálních rolí, které může dítě v předškolním věku přejímat.

11.3 Pracovní list č. 2: Předškolní vzdělávání a výchova v pravěku

1. Vymezte období pravěku, určete hlavní části, ze kterých se skládá.
2. Popište změny ve způsobu obživy v pravěku.
3. Uveďte hlavní rysy výchovy v pravěku.
4. Vysvětlete pojem iniciace a uveďte aspoň 3 způsoby.
5. Uveďte rozdíly mezi prací mužů a žen v pravěké společnosti.

11.4 Pracovní list č. 3: Předškolní vzdělávání a výchova ve starověku

1. Vysvětlete rozdíl mezi starověkem a antikou.

2. Uveďte hlavní rozdíly mezi pojetím výchovy v Athénách a Spartě.

3. Co bylo cílem výchovy ve starověkém Římě?

4. Uveďte alespoň 5 významných myslitelů starověku, kteří se zabývali předškolní výchovou.

5. Rozhodněte, zda jsou následující tvrzení pravdivá, nebo nepravdivá:
 - Výchova v Athénách byla záležitostí rodiny.
 - Ve Spartě se neduživé děti utrácely.
 - Významnou osobností Starověkého Říma byl Platón.
 - Ženy v antickém Řecku měly právo na vzdělání jako muži.
 - Studium v Palestře probíhalo od 15-25 let.
 - Rétorika je hlavní částí výchovy řečníka.
 - Sedmero svobodných umění se sestávalo z gramatiky, rétoriky, dialektiky, aritmetiky, geometrie, astrologie a hudby.

11.5 Pracovní list č. 4: Předškolní vzdělávání a výchova ve středověku

1. Popište rozvržení moci ve středověké rodině.

2. Vypište alespoň 5 typů škol, které vznikaly ve středověku.

3. Určete hlavní metodu, kterou probíhalo vzdělávání.

4. Vypište alespoň 3 univerzity, které vznikly ve středověku.

5. Určete, zda jsou následující výroky pravdivé nebo nepravdivé:
 - Bůh na prvním místě
 - Dítě je nezkažené
 - Dítě je hříšné
 - Dítě je zmenšenina dospělého
 - Nepotřebnost samostatného myšlení
 - Zakládání univerzit

11.6 Pracovní list č. 5: Předškolní vzdělávání a výchova v novověku

1. Vysvětlete hlavní rozdíl mezi pojetím dítěte v novověku a ve středověku.
2. Vypište alespoň 5 myslitelů novověku, kteří se zabývali výchovou předškolních dětí.
3. Vysvětlete vlastními slovy pojem Tabula rasa.
4. Stručně popište život nejvýznamnějšího českého myslitele novověku, Komenského.

5. Doplňte tabulku:

Věkové období	Škola	Dílo
0-6 let		Informatorium školy mateřské
	Škola obecná	
12-18 let		Brána jazykům otevřená
	Akademie	

11.7 Pracovní list č. 6: Předškolní vzdělávání a výchova v 19. století

1. Vysvětlete, jak průmyslová revoluce ovlivnila výchovu dětí v 19. století.
2. Vypište aspoň 3 instituce, které se zabývaly péčí o dítě předškolního věku.
3. Určete rozdíl mezi nalezinci a sirotčinci.
4. Pojmenujte didaktický materiál, který zpracoval a navrhl Friedrich Fröbel.
5. Vysvětlete, proč se spis Jana Vlastimíra Svobody neseťkal s pochopením jeho kolegů.

11.8 Pracovní list č. 7 Předškolní vzdělávání a výchova ve 20. století

1. Popište, jak se změnil přístup k dítěti ve 20. Století.
2. Vysvětlete pojem pedocentrismus.
3. Vypište alespoň 5 alternativních škol, včetně jejich zakladatelů.
4. Kde a kdo se přičinil o vznik tzv. menšinových škol?
5. Uveďte dvě hlavní myslitelky české předškolní pedagogiky ve 20. století.

11.9 Pracovní list č. 8 Předškolní vzdělávání a výchova v 21. století

1. Pojmenujte vzdělávací program, podle kterého pracují mateřské školy.
2. Určete, kdo zpracovává ŠVP a z čeho jeho tvorba vychází.
3. Určete stanovený počet dětí ve třídě a vysvětlete, proč je tento počet ideální.
4. Popište situaci v předškolní výchově v současnosti.
5. Na základě zkušeností z vlastní praxe popište vzorový den v mateřské škole.

ZÁVĚR

Tématem diplomové práce byl náhled na dějiny filozofie z pohledu předškolní pedagogiky. V práci jsem se zabývala charakteristikou předškolního věku dítěte, pojetím dítěte v různých etapách lidstva, historickými souvislostmi, které toto pojetí ovlivňovaly, důležitými historickými milníky a významnými osobnostmi, které se problematice věnovaly.

Cesta k ideálnímu pojetí výchovy dítěte je dlouhá tak jako dějiny lidské společnosti. Každá společnost při výchově své mladé generace vycházela z materiálních možností a úrovně rozvoje duševních schopností. V prvopočátcích byla rozhodujícím kritériem schopnost společenství zajistit dostatek obživy jak dospělým jedincům, tak dětem. Dostatečné zdroje rozšiřovaly možnosti péče o dítě. Směry výchovy odrážely úroveň vzdělanosti nejvyšší vrstvy společnosti dané doby. Ani v dnešní době nejsou směry výchovy dětí konečné. Jak bylo v diplomové práci popsáno, dodnes existuje mnoho různých škol a možností předškolní výchovy. Některé směry výchovy, které se již zdály překonané, se vrací, někdy v částečně obměněné podobě. I dnes různá společenství preferují různé způsoby výchovy. V některých případech lze však jen těžko dojít k přesvědčení, že jednají ve skutečném zájmu dítěte, ačkoliv tak dávají hlasitě najevo.

Demokratické státní zřízení vytváří pro předškolní výchovu rámcové možnosti a hromadnou výchovu dětí finančně podporuje. Možnost vybrat ten „pravý“ způsob výchovy je privilegium a současně hlavním úkolem rodičů. Úloha rodičů je ve výchově dítěte zcela nezastupitelná, rodiče jsou dítěti prvním vzorem, formují jeho osobnost.

Cílem práce bylo seznámení s danou problematikou, historií filozofie z pohledu předškolní pedagogiky a vytvoření didaktických materiálních prostředků, konkrétně pracovních listů k ověření nabytých vědomostí. Na základě nabytých historických informací si student vytvoří vlastní názor, který využije nejen při studiu, ale následně také při pedagogické praxi i při výchově vlastních dětí.

Cíl diplomové práce byl splněn.

SEZNAM ZKRATEK

RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
ŠVP	Školní vzdělávací plán
ISCED	International Standart Classification of Education
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

SEZNAM TABULEK

- Tabulka č. 1: Věkové rozdělení dětí, škol a jim odpovídajících pedagogických děl J. A. Komenského
- Tabulka č. 2: Statistické údaje o vedení mateřských škol na území České republiky

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE

ARISTOTELES: *Politika*. Rezek, Praha 1998. s. 289

CACH, Josef. *Dějiny české pedagogiky*. 1. vyd. Praha: SPN, 1956, 226 s. Učební texty vysokých škol.

CIPRO, Miroslav. *Slovník pedagogů*. Praha: Miroslav Cipro, 2001. ISBN 80-238-6334-7.

ČAPKOVÁ, Dagmar. *Dějiny teorie a praxe výchovy dětí předškolního věku do konce 18. století: Určeno pro posl. fak. pedagog.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.

ČAPKOVÁ, Dagmar. *Předškolní výchova v díle J. A. Komenského, jeho předchůdců a pokračovatelů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. Dějiny školy a výchovy.

ČAPKOVÁ, Dagmar a Eva OPRAVILOVÁ. *Úvod do studia dějin předškolní pedagogiky: počátky a první rozvoj dějin předškolní výchovy*. Praha: Ústav pro učitelské vzdělávání na UK, 1968. Pomocné učební texty.

DEWEY, John. *Škola a společnost: tři přednášky*. Praha: J. Laichter, 1904.

DOSTÁL, Antonín Maria a Eva OPRAVILOVÁ. *Úvod do předškolní pedagogiky: vysokoškolská učebnice pro studenty pedagogické fakulty studijního oboru Učitelství pro mateřské školy*. 2., dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

FRÖBEL, Friedrich. *O výchově člověka*. Praha: SPN, 1982. Z dějin pedagogiky.

HAŠKOVEC, P. R. *Stati výchovné z jeho díla*. Praha: Dědictví Komenského, 1907.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-628-5.

JARNÍKOVÁ, Ida. *Příručka pro školy mateřské*. V Praze: Spolek pro zájmy škol mateřských, 1911. Knihovna Spolku pro zájmy škol mateřských.

JŮVA, Vladimír. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981.

JŮVA, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 6., rozš. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-151-5.

KÁDNER, Otakar. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Dědictví Komenského, 1923. Spisy Dědictví Komenského.

KÁDNER, Otakar. *Otakar Kádner: Pedagogika, školství a jejich dějiny*. Praha: SPN, 1981. Z dějin pedagogiky.

- KÁDNER, Otakar. *Stručné dějiny pedagogiky*. 3. opr. vyd. V Praze: Česká grafická Unie, 1926.
- KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST, a kol. *Školní didaktika*. 1. vydání, Praha: Portál, 2002. s. 447. ISBN 80-7178-253-X
- KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2429-4.
- KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana a Branislav PUPALA, ed. *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-585-7.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0226-2.
- KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2.
- LILLARD, Angeline Stoll. *Montessori: the science behind the genius*. Third Edition. ISBN 9780199981526
- LOCKE, John. *Několik myšlenek o výchování: O studování*. Přeložil Rudolf BREJCHA. V Praze: Dědictví Komenského, 1906. Dědictví Komenského.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7.
- MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ, ed. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8.
- MIŠURCOVÁ, Věra. *Dějiny teorie a praxe výchovy dětí předškolního věku v 19. a 20. století: Určeno pro posl. fak. pedagog.* Praha: SPN, 1980.
- MIŠURCOVÁ, Věra, Dagmar ČAPKOVÁ a Jozef MÁTEJ. *Úvod do dějin předškolní pedagogiky: učebnice pro 4. ročník studijního oboru Učitelství pro mateřské školy na středních pedagogických školách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. Učebnice pro střední školy.
- MONTAIGNE, Michel de. *Eseje*. 2. vyd., 1. vyd. v ERM. Praha: ERM, 1995. ISBN 80-85913-12-7.
- OPRAVILOVÁ, Eva a Jana KROPÁČKOVÁ. *Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-251-2.

- PAVLOVSKÁ, Marie, Zora SYSLOVÁ a Bohumíra ŠMAHELOVÁ. *Dějiny předškolní pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5981-8.
- PESTALOZZI, Johann Heinrich. *Linhart a Gertruda: kniha pro lid*. Čejkovice: Zd. Sadovský, 1899. Vzdělávací knihovna pro lid.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O výchování*. Vydání 2., opravené a doplněné. V Přerově: Fr. Bayer a Boh. Smutný, 1907. Bayerova bibliotéka paedagogických klassiků českých i cizích.
- RÝDL, Karel, ed. *Metoda Montessori pro naše dítě: inspirace pro rodiče a další zájemce*. Pardubice: FF Univerzity Pardubice, 2006. ISBN 80-7194-841-1.
- SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004.
- SOUČEK, Jan. *Dějiny pravěku a starověku*. 4. vyd. Praha: SPL - Práce, 2002. Učebnice pro střední školy. ISBN 80-86287-55-6.
- SVOBODA, J., V.: *Školka Jana Svobody*. SPN, Praha 1958
- Školka Jana Svobody: vyučování malých dětí z roku 1839*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958. Edice pedagogických pramenů, sv. 3.
- ŠLÉGL, Jiří. *Dějiny výchovy dětí předškolního věku*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2012. ISBN 978-80-7414-592-6.
- ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola: teorie a praxe I*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0945-3.
- ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. Praha: SPN, 1983. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).
- ZELINKOVÁ, Olga. *Pomoz mi, abych to dokázal: pedagogika Marie Montessoriové a její metody dnes*. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 80-7178-071-5.
- VÁŇA, J. *Dějiny pedagogiky*. SPN, Praha 1961

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Martina Novotná
Katedra:	Katedra pedagogiky
Vedoucí práce:	Doc. Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Dějiny filozofie z pohledu předškolní výchovy
Název v angličtině:	History of philosophy from the perspective of preschool education
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zabývá tématem dějin filozofie z pohledu předškolní pedagogiky. Provádí dějinami filozofie z pohledu předškolní pedagogiky, charakterizuje pojem předškolní věk, historii předškolního vzdělávání, pojetí dítěte v různých historických etapách lidstva a významné osobnosti, které se na předškolním vzdělávání podílely.</p> <p>V závěru diplomová práce uvádí možnosti ověřování vědomostí nabytých z této práce formou návrhu didaktických materiálních prostředků, konkrétně pracovních listů.</p>
Klíčová slova:	Dějiny pedagogiky, filozofie, pedagogika, vzdělávání, výchova
Anotace v angličtině:	<p>This thesis is about history of philosophy from the perspective of preschool education. Thesis describes history of philosophy from perspective of preschool education, preschool period, history of preschool education, the concept of preschool children in various stages of humanity and significant personalities which is involved in the pre-school education.</p> <p>At the end this thesis brings possibilities of the verification</p>

	of acquired knowledge in using of didactic-material expedient by working sheets.
Klíčová slova v angličtině:	History od preschool education, education, pedagogy, philosophy
Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	74 stran
Jazyk práce:	český